

ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ
ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΥΠΡΟΥ ΕΝ ΤΕΛΕΙ
ΤΟΥ ΙΣΤ' ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΙΖ' ΑΙΩΝΑ

Αί πρώται έσωτερικαί άνωμαλίαι.

Αποκατασταθεΐσα ή Όρθόδοξος Έκκλησία της Κύπρου, αλλά μή διοργανωθεΐσα έτι έσωτερικώς, έμελλε νά διανύση άνωμάλως τήν περαιτέρω Ιστορικήν αύτης πορείαν. Δυστυχώς δέ τās μεγαλυτέρας έσωτερικās αύτης άνωμαλίας προδύκαλουν εκάστοτε αί διαδοχαί τών Αρχιεπισκόπων και τó άκανόνιστον τών σχέσεων μεταξύ αύτών και τών λοιπών Έπισκόπων της Έκκλησίας Κύπρου.

Ήδη ό Λεόντιος Έυστράτιος, συμμετέχων τών εκκλησιαστικών πραγμάτων της πατρίδος αύτου, έν ή λαμπρώς ως διδάσκαλος είργάζετο, μετ' άλλων Κυπρίων είχε προκαλέσει τήν προσοχήν του Μελέτιου Πηγᾶ, Πατριάρχου Άλεξανδρείας, εις σοβαρόν έσωτερικόν ζήτημα της ορθόδοξου Έκκλησίας Κύπρου. Διότι τῷ 1592 έτελεύτησε μέν τόν βίον ό Αρχιεπίσκοπος Νεόφυτος διηρέθησαν δέ κατά τήν εκλογήν διαδόχου αύτου εις δύο στρατόπεδα ό κληρος και ό λαός της νήσου. Είς έπιστολήν του Λεοντίου και τών προκρίτων της Λευκοσίας άπαντήσας ό Μελέτιος Πηγᾶς τῷ έτει εκείνω εξέφραζε μέν τήν λύπην αύτου επί τῇ έπελθούσῃ διαφωνία και συνίστα τά δέοντα τοίς τε κληρικοίς και τοίς λαϊκοίς, προσεπέλεγε δέ ότι άγνοών τί κυρίως συνέβαιναν έν Κύπρῳ, άτε μή λαβίων, ως φαίνεται, τās προαποσταλείσας αύτῷ έπιστολάς, περωρίζετο εις τās συμβουλάς αύτου δηλών προθυμίαν νά έπεμδῆ παρά τῷ Οικουμενικῷ Πατριάρχη κατά τήν άξίωσιν τών Κυπρίων υπέρ του ζητήματος αύτών¹. Προδύκειτο, δέ προφανώς περί της χειροτονίας του υπό τών Κυπρίων εκλεγέντος

1. Φιλ. Γεωργίου, ένθ' άν. σ. 75. 76. Ζαννέτου, ένθ' άν. Α., 1052—3. Hackett, ένθ' άν. 199. 200. J. J. Malischevsky, 'Ο Πατριάρχης Άλεξανδρείας Μελέτιος Πηγᾶς, έν Κιέβῳ 1872 (ρωσ) Α. 444—449.

Ἀρχιεπισκόπου Ἀθανασίου¹. Ἀγνοοῦντες τὰς λεπτομερείας τοῦ ζητήματος εικάζομεν μόνον ὅτι δὲν ὑπῆρξε κανονικὴ ἢ ἐκλογὴ τοῦ Ἀθανασίου ὡς Ἀρχιεπισκόπου, τοῦ ἐκ τῶν ὑστέρων, ἄλλως τε, ἀναξίου ἀποδειχθέντος κληρικοῦ τούτου, καθ' οὗ μετὰ μικρὸν διευτυπώθησαν σοβαραὶ κατηγορίαι. Διότι ἐν τῇ ἐπικρατούσῃ ἔτι ἀκαταστασίᾳ καὶ ἀταξίᾳ τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων ὁ Ἀθανάσιος οὐ μόνον ἐπέτρεψε ἀλλὰ καὶ αὐτὸς διέπραξε παρανόμους πράξεις, οἷον χειροτονίας καὶ γάμους, καταστροφὴν παλαιῶν ἀντιμνησίων, πρὸς πώλησιν νέων ὑπ' αὐτοῦ κατασκευασθέντων². Ἔτη τινὰ πρότερον ἐπισκεφθεὶς τὴν Κύπρον ὁ Πατριάρχης Ἱεροσολύμων Γερμανὸς (1543-1579)³, ἐν ἀρχιερατικῷ τινι θρόνῳ στηθέντι ὑπ' αὐτοῦ ἐν ναῶ τῆς Ἀμμοχώστου, πιθανῶς, ἐναπέθηκεν ἄγια λείψανα, ἐξ Ἱεροσολύμων κομισθέντα. Τὸν θρόνον ἐκείνον κατέστρεψεν ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθανάσιος ἵνα λάβῃ τὰ ἐν αὐτῷ ἄγια λείψανα⁴. Ταῦτα μαθὼν ὁ Ἀλεξανδρεὺς Μελέτιος Πηγᾶς, ἐν ΚΠόλει τότε εὐρισκόμενος ὡς Τοποτηρητῆς τοῦ Οἴκου-μενικοῦ θρόνου, καὶ ζητήσας παρὰ τοῦ Ἀθανασίου ἐξηγήσεις, οὐδεμίαν ἔλαβεν ἀπάντησιν. Δυστυχῶς δὲ οἱ μὴ φέροντες τὰς τυραννικὰς τοῦ παρανόμου Ἀθανασίου πράξεις προσέφυγον καὶ πρὸς τὴν κεντρικὴν ἐν ΚΠόλει τουρκικὴν Κυβέρνησιν. Περὶ τούτου ἔγραψε διὰ μακρῶν ὁ Λεόντιος Εὐστράτιος πρὸς τὸν Μελέτιον Πηγᾶν, πρὸς αὐτὸν δὲ καὶ πρὸς τοὺς Κυπρίους ἀπαντήσας ὁ Μελέτιος τῇ 1 Φεβρουαρίου 1598 ἀνεκοίνου ὅτι ἔγραψε πρὸς τὸν Ἀθανάσιον, συστήσας καὶ αὐτοῖς νὰ λύσωσι τὸ ζήτημα ἐκκλησιαστικῶς, μὴ ἀναμειγνύοντες τὰς πολιτικὰς Ἀρχάς, «ἡμεῖς οὖν, ἔλεγε, καὶ πάλιν πρὸς τὸ τῆς Ἐκκλησίας κριτήριον τὴν ὑπόθεσιν ἔλκομεν, καίπερ τῶν ἡμετέρων ἀναδραμόντων εἰς τὰς ἀκοὰς τὰς βασιλικὰς, τοῦ κυρ Ἀθανασίου ἢ ἀνοσιουργίαις ἢ ἀπειθείᾳ παροξυνθέντες. Γράφομεν τοίνυν μετὰ μακροθυμίας ἵνα πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν ἔλθωσι καὶ ὁ κατηγορούμενος καὶ οἱ κατηγοροῦντες· εἰ δὲ τοῖς κατηγοροῦσι τοὺς μάρτυρας ὧδε φέρειν δυσχερές, ποιήσατε ὑμεῖς ἀκριβῶς τὴν ἐξέτασιν καὶ πρὸς τὴν Μεγάλην ἀσφαλῶς πέμψατε Ἐκκλησίαν· ἔπου καὶ αὐτὸν δεῖ παρῆναι ἵνα τὸ πᾶν νομίμως καὶ δικαίως περαιωθῇ». Κατὰ τὴν ὁρθὴν ταύτην ἀπόφασιν τοῦ Μελετίου οἱ τε κατηγοροῦντες καὶ ὁ κατηγο-

1. Le Quien, Oriens Christianus, 11, 1054.

2. Κ. Δελικάνη, Πατριαρχικῶν ἐγγράφων τόμ. Β' 548.

3. Χρυσοστόμου Α. Παπαδοπούλου, Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων, σ. 478.

4. Ἀθ. Ὑψηλάντου, ἐνθ' ἀν. σ. 119. Φιλ. Γεωργίου, ἐνθ' ἀν. σ. 78. Hackett, ἐνθ' ἀν. σ. 200. 201. Μετάφρασις Παπαϊωάννου, Α, 261. 262. Δελικάνη, ἐνθ' ἀν. Β, 548. 549.

ρούμενος Ἀρχιεπίσκοπος ἔδει νὰ μεταβῶσιν εἰς τὴν ΚΠολιν ὅπως ἐξετασθῶσιν ὑπὸ τῆς Μ. Ἐκκλησίας, ἐὰν δὲ καθίστατο δυσχερὴς ἢ μεταδρασίς τῶν μαρτύρων, αἱ ἀνακρίσεις ἔδει νὰ γίνωσιν ἐν Κύπρῳ.

Ὅπως ἠλπίζεν ὁ Μελέτιος νὰ λυθῇ τὸ ἀναφυὲν ζήτημα. Φαίνεται ὅτι πρὸ τινῶν ἐτῶν εἰς τῶν Ἐπισκόπων τῆς Κύπρου ἐξετέλεσε πράξεις ἰδιαζούσας τῷ Ἀρχιεπισκόπῳ, ὁ δὲ Λεόντιος ἐζήτησε παρὰ τοῦ Μελετίου καὶ ἔλαβε τὴν λύσιν ἀποριῶν περὶ τῆς κανονικότητος αὐτῶν. Νῦν ἐν μέσῳ ἐκτάκτων καὶ δυσχερεστάτων ἀσχολημάτων διατελῶν ἐν ΚΠόλει ὡς «Ἐπιτηρητῆς» τοῦ Οἰκουμενικοῦ θρόνου ὁ Μελέτιος Πηγᾶς δὲν ἠδύκαίρει περὶ τῶν αὐτῶν νὰ γράψῃ «θαυμάζω δέ σου ἔλεγε, τὴν σύνεσιν μὴ συνειδῶτος τὴν οἰκονομίαν ἡμῶν τὴν ἀμφὶ τοῦ ἐπισκόπου... Ἀλλὰ καὶ περὶ ἐπισκόπου τοῦ τὰ ἀρχιεπισκόπου πράξαντος πρὸ πολλῶν ἐτῶν μεμνήμεθά σοι ἐξ Αἰγύπτου τὰς ἀποκρίσεις πεποιηκέναι καὶ περὶ τούτου πάλιν γράφειν οὐ δυνάμεθα. Κύριος ὁ Θεὸς οἶδεν καὶ πάντες οἱ τὴν ἡμετέραν οἰκοῦντες ἢ παροικοῦντες οἰκουμένην οἴους πόρους, οἴους κινδύνους διὰ τὴν πίστιν τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν αὐτοῦ νύμφην, τὴν Ἐκκλησίαν τῶν ἑρθοδόξων, ὕφιστάμεθα· καὶ δὴ καὶ τὰ πανταχόθεν ὡς ἡμᾶς γράμματα μόλις ἀναγινώσκειν συγχωρούμεθα. Ὑμεῖς οὖν τῶν ἡμετέρων γραμμάτων ὡς προφάσεως εἰλημμένοι πᾶσαν ἐνδείξασθε σπουδὴν ὥστε τὰ καθ' ὑμᾶς, τὰ τῆς ὑμετέρας πατρίδος, ἀποκαταστάσεως τύχωσιν ἐπαινετῆς καὶ σωτηρίου. Ποιήσατε ὑμεῖς ἐν τοῖς ἡμετέροις ὅπερ ἡμεῖς ἐν τοῖς τῶν πάντων ποιούμεθα» 1. Δυστυχῶς ὁμως, παρὰ τὰς λαμπρὰς ταύτας, ἃς νομίζει τις προερχομένας παρ' ἀρχαίου πατρὸς τῆς Ἐκκλησίας, παραινήσεις καὶ ὑποδείξεις, δὲν κατέστη δυνατόν νὰ πεισθῇ ὁ Ἀθανάσιος ὅπως ἐξετασθῇ τὸ ζήτημα αὐτοῦ ἐν ΚΠόλει. Τούτου ἕνεκα ὁ Μελέτιος Πηγᾶς κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος 1598 ἀπέστειλεν εἰς Κύπρον πατριαρχικούς Ἐξάρχους, οἵτινες, συγχροτήσαντες μετὰ τῶν Κυπρίων Ἀρχιερέων Σύνοδον, προσεκάλεσαν καὶ τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Ἀθανάσιον, μὴ προσελθόντα δὲ μὴδὲ θελήσαντα ἔστω καὶ ἐγγράφως ν' ἀπολογηθῇ, καθήρεσαν τοῦ Ἀρχιεπισκοπικοῦ ἀξιώματος.

Ἄλλ' ὁ μὲν Ἀθανάσιος, μὴ ἀναγνωρίσας τὴν πρᾶξιν ἐκεῖνην, συνέλαβε διὰ τῶν τουρκικῶν Ἀρχῶν καὶ ἐφυλάκισε τοὺς Πατριαρχικούς Ἐξάρχους, ὁ δὲ Πατριάρχης Ἀντιοχείας Ἰωακείμ, θελήσας νὰ ὠφεληθῇ ἐκ τῆς ἀνωμαλίας ἐκεῖνης ὅπως ὑποτάξῃ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Κύπρου ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Πατριαρχείου Ἀντιοχείας, προέβη εἰς σχετικὰς ἐν Κύπρῳ ἐνεργείας, ὅπως ἀντιθέτους πρὸς τὰς τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Ἐστηρίχθη δ' ἐν ταῖς ἐνεργείαις αὐτοῦ ἐπὶ τῶν ἀραβιστὶ διασωθέντων κανόνων τῆς Α'. Οἰκουμενικῆς Συνόδου (37 καὶ 42).

1. Α. Π. Κεραμέως, ἐνθ' ἄν. σ. 26. 7.

Οἱ κανόνες οὗτοι δὲν ἀνήκουσιν εἰς τὴν Α'. Οἰκουμενικὴν Σύνοδον συνταχθέντες κατὰ τὸν 5. αἰώνα, ἄλλ' ὡς γνωστός αὐτοὺς ὁ Ἰωακείμ ὑπολαμβάνων προκάλεσεν ἐπὶ τῶν δῆθεν κανονικῶν ἀξιώσεων αὐτοῦ τὴν προσοχὴν τοῦ πεφωτισμένου Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Μελετίου Πηγᾶ, ἐπανακάμφαντος εἰς τὴν ἔδραν αὐτοῦ. Ὡς ἦτο δ' ἀκόλουθον ὁ Μελέτιος τὸν μὲν κλῆρον καὶ τὸν λαὸν τῆς Κύπρου προέτρεψε νὰ ζητήσωσι τὴν βοήθειαν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, γράψας πρὸς τὸν Λογοθέτην τῆς Ἐπαρχίας Ἀμμοχώστου Χριστοφόρον καὶ γενικῶς πρὸς τὸν κλῆρον καὶ τὸν λαὸν τῆς Κύπρου, τοῦ δὲ Ἀντιοχείας ἤλεγξε τὰς παρανόμους καὶ ὄλως ἀντικανονικὰς πράξεις καὶ τάσεις πρὸς ὑποταγὴν τῆς Αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου, συνυποδείξας αὐτῷ, ὅτι οἱ προσαγόμενοι κανόνες τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου εἶναι ἀπόκρυφοι καὶ ὅτι τὸ ζήτημα τῆς Ἐκκλησίας Κύπρου ἔδει νὰ λυθῆ ἐν ΚΠόλει². Ἡ ἐπέμβασις αὕτη τοῦ Μελετίου Πηγᾶ ἀνέστειλε τὴν ὁρμὴν τοῦ Ἀντιοχείας καὶ προέλαβε νέαν περιπλοκὴν τοῦ ζητήματος. Ὁ δὲ Πατριάρχης ΚΠ. Ματθαῖος β' (1595, 1598-1602, 1603) κατὰ Ἰούνιον τοῦ 1600, ἔχων καὶ ἔγγραφον γνώμην τοῦ Ἀλεξανδρείας Μελετίου Πηγᾶ, ἐπανέλαβε τὴν καθαίρεσιν τοῦ Ἀθανασίου, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν γνωστῶν ἤδη κατ' αὐτοῦ κατηγοριῶν, αἵτινες ἐκ νέου ἀπεδείχθησαν³. Καὶ ἀπειράθη μὲν πάλιν ὁ Ἀθανάσιος νὰ μὴ ὑπακούσῃ, ἀντιδρῶν κατὰ τῶν κανονικῶν ἀποφάσεων τῆς Ἐκκλησίας καὶ κατὰ τοῦ ἐκλεγέντος διαδόχου αὐτοῦ, ἀλλὰ τέλος ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ, ἀπαλλάξας οὕτω τὴν ἱκανῶς δοκιμασθεῖσαν ἐκ τῆς αὐθαδείας αὐτοῦ Ἐκκλησίαν τῆς Κύπρου.

Νέος Ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου ἐξελέγη ὁ Βενιαμὴν (1600-1604) τῶς Ἐπίσκοπος Σολίας, κυρωθείσης τῆς ἐκλογῆς αὐτοῦ ὑπὸ τῶν Πατριαρχῶν Ματθαίου β' καὶ Νεοφύτου β' (1602-1603). Ἦδη κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1601 γράφων ὁ Ματθαῖος πρὸς τοὺς Κυπρίους διηγεῖτο πῶς μετὰ τὴν καθαίρεσιν τοῦ Ἀθανασίου, ἐξελέγη ὑπ' αὐτῶν ὡς Ἀρχιεπίσκοπος ὁ Ἐπίσκοπος Σολίου Βενιαμὴν, ἐξεδόθη δ' ἐνεργείᾳ τοῦ Πατριάρχου τὸ Σουλτανικὸν Βεράτιον καὶ ἐγένετο ἡ ἐγκατάστασις τοῦ νέου Ἀρχιεπισκόπου. Οἱ περὶ τὸν Ἀθανάσιον ὅμως διεφήμισαν ὅτι τὰ ἐκ

1. Χρυσοστόμου Α. Παπαδοπούλου, Αἱ Ἐπισκοπαὶ τῆς Ἐκκλησίας Κύπρου, σ. 6.

2. Φιλ. Γεωργίου, ἔνθ' ἄν. σ. 79. 80. 84. 85. Ζαννέτου, ἔνθ' ἄν. 1055-7.

3. Δοσιθέου Ἱεροσολύμων, Περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις πατριαρχευσάντων. Ἐν Βουκουρεστίῳ 1715, σ. 1169. 1176. Μ. Γεδεῶν, Πατριαρχικοὶ πίνακες, σ. 542. Κ. Σάθα, Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη Γ, 549. Κ. Δελικάνη, ἔνθ' ἄν. σ. 547—550. Φιλ. Γεωργίου, ἔνθ' ἄν. σ. 80—83 Ζαννέτου, ἔνθ' ἄν. σ. 1058—61,

Κιθόλεως ὑπὸ τοῦ Μ. Ἀρχιεπισκόπου τοῦ Πατριαρχείου Ἀρσενίου εἰς Κύπρον κομισθέντα Συνοδικὰ γράμματα δὲν ἦσαν γνήσια, οὐδ' ἀπεστάλη ὁ Ἀρσένιος ὑπὸ τοῦ Πατριαρχείου. Ὅθεν ὁ Πατριάρχης Μιχαῆλ γράψας ἐπεδεδίωξε τ' ἄνωτέρω, προτρέψας τοὺς Κυπρίους ν' ἀναγνωρίζωσιν ὡς γνήσιον καὶ νόμιμον Ἀρχιεπίσκοπον τὸν Βενιαμίν. Περὶ τούτου ἔγραψεν ἐπανελημμένως καὶ ὁ Πατριάρχης Νεόφυτος, ἐπειδὴ δὲ μετέβη εἰς ΚΠόλιν αὐτοπροσώπως ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Βενιαμίν, ἀφηγηθεὶς πάντα τ' ἄνωτέρω, κατ' Αὐγουστον τοῦ 1602 ἔγραψε πάλιν ὁ Νεόφυτος ἐπιβεβαιῶν καὶ κατακυρῶν τὴν κανονικὴν ἐκλογὴν τοῦ Βενιαμίν καὶ προτρέπων τοὺς Κυπρίους ν' ἀποκρούσωσιν ὀριστικῶς τὸν Ἀθανάσιον. Ἐναντίον δὲ αὐτοῦ ἐξεδόθη καὶ Σουλτανικὸν διάταγμα, ὅπερ ἐκόμισε μεθ' ἑαυτοῦ εἰς Κύπρον ἐπανακάμψας ὁ Βενιαμίν ¹.

Οὕτως ἀποκατασταθεὶς ἐν τῷ ἀξιώματι αὐτοῦ ὁ Βενιαμίν ἐπελήφθη δραστηρίως τῆς διακυβερνήσεως τῆς Ἐκκλησίας Κύπρου. Ἀλλὰ τὸ πλεῖστον ἀπησχόλησεν αὐτὸν ἡ πολιτικὴ τῆς νήσου κατάστασις, ἕνεκα τῆς ὁποίας ἴσως καὶ τῶν ἀντιδράσεων τῆς μερίδος τοῦ πρώην Ἀρχιεπισκόπου Ἀθανασίου τῷ 1604 ἠναγκάσθη νὰ ὑποβάλῃ παραίτησιν ². Μετ' αὐτὴν ἡ Ἐκκλησία τῆς Κύπρου περιήλθεν εἰς δεινὴν ἐσωτερικὴν ἀνωμαλίαν, ἕνεκα κακίστης διαγωγῆς τῶν Ἐπισκόπων Ταμασοῦ Ἰακώβου, Πάφου Λεοντίου καὶ Ἀμμοχώστου Μωϋσέως, κακοποιοῦ ἀνθρώπου. Ἐν τῇ ἀμηχανίᾳ δὲ αὐτῶν οἱ Κύπριοι ἀπετάθησαν πρὸς τὸν διάδοχον τοῦ Μελετίου Πηγᾶ, Πατριάρχην Ἀλεξανδρείας Κύριλλον Λούκαριν († 1638) ἐπανελημμένως διὰ γραμμάτων παρακαλοῦντες αὐτὸν νὰ βοηθήσῃ τὴν χειμαζομένην Ἐκκλησίαν τῆς Κύπρου, «βοηθήσον, ἐλέησον, χεῖρα ὄρεξον καὶ τῆς κατεχούσης τυραννίδος τὰς ἡμετέρας ψυχὰς ἀπάλλαξον, δύνασαι γάρ». Τὴν τυραννίδα ἤσκουον οἱ εἰρημένοι Ἐπισκοποὶ καταπιέζοντες τοὺς ἀτυχεῖς Κυπρίους.

Ὁ Κύριλλος Λούκαρις, ἀποδεχθεὶς τὰς θερμὰς ἐκείνας ἰκεσίας, ἀρχομένου τοῦ 1605 μετέβη εἰς Κύπρον, σώζονται δὲ πέντε ὀμιλίαι αἱ ἀπήγγειλεν ἐκεῖ εὐρισκόμενος ³. Τὴν πρώτην ἀπήγγειλε τῇ 15 Ἰανουαρίου 1605 ἐν Κυρῆνῃ, τὴν δὲ τελευταίαν τῇ 18 Ἀπριλίου 1606 ἐν Λευκοσίᾳ τῇ ἡμέρᾳ Μ. Παρασκευῆς. Τὰς πρὸς διόρθωσιν δὲ τῶν κακῶς ἐχόντων ἐν Κύπρῳ ἐνεργείας αὐτοῦ ἀφηγοῦμενος ὁ Κύριλλος Λούκαρις ἐν ἐπιστολῇ αὐτοῦ «τοῖς κληρικοῖς τοῦ Οἴκουμενικοῦ θρόνου» λέγει «θαλάσσης μὴ φοβηθέντες καὶ μῆκος πελάγους γειτονεύοντος μετρήσαντες τὴν Κύπρον ἐφθάσαμεν. Μακρὸν δι' ἂν εἶη διηγεῖσθαι ὑμῖν ὅσον ἄτοπα

1. Κ. Δελικάνη, ἐνθ' ἄν. σ 550—555.

2. Legrand, ἐνθ' ἄν. IV, 236

3. Χρυσοστόμου Α. Παπαδοπούλου, Κυρίλλου Λουκάρεως Πίναξ ὀμιλιῶν καὶ ἔκθεσις ὀρθοδόξου πίστεως, Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ 1913, σ. 11.

δι' ἀναφορᾶς ἐλάβομεν, ὧν ἀπάντων αἰτίοι εἰσιν οἱ ἀρχιεπισκοπεύσαντες ἐκεῖ καὶ ἡ ἔτι καὶ νῦν ἀρχιερατεύοντες τρεῖς Ἐπίσκοποι, ὅτε Ταμασέων Ἰάκωβος καὶ ὁ Πάρου Λεόντιος καὶ Μωυσῆς τις κακοποιὸς ἀνθρώπος. Σύνοδος ἐκροτήθη πολλάκις, ἐδιωρθοῦντο κατ' ὀλίγον τὰ ἄεστα καὶ ἤρξατο σθενύεσθαι ἡ φλόξ τῶν κακῶν, ἐπειδὴ ὅσοι τῶν πονηρῶν πράξεων, καὶ ἀθέσμων παρανομιῶν ἦσαν ἐργάται προσπίπτοντες ἤρχοντο καὶ συγχωρήσεως ἠτοῦντο ἀξιοθῆναι, ἕτεροι τὸν χαλινὸν τῆς κακίας συστειλαντες μετάνοιαν ἐπηγγέλλοντο καὶ διορθοῦσθαι παρ' ἡμῶν παρεκάλουν καὶ πάντως ἄλλοι ἐξ ἄλλων ἐγίνοντο. Ἐώρων δὲ τοῦτο οἱ ἐκεῖσε Χριστιανοὶ καὶ παρηγοροῦντο μεγάλως, ὅτι πάντοθεν ἦν ἡ ἐλπίς ἀγαθῆ. Τότε ἐνὶ λόγῳ καὶ μιᾷ βουλῇ καὶ φωνῇ ἐδέοντο καὶ νόμιμον χειροτονεῖσθαι Ἀρχιεπίσκοπον. Οἱ γὰρ πρότεροι παρανόμως τυχόντες τοῦ θρόνου, ὡς οἶδατε, ἐξεβλήθησαν, ὁ μὲν ἀκουσίως ὅς ἦν Ἀθανάσιος, ὁ δὲ ἐκουσίως, ὅς ἦν ὁ Βενιαμίν». Ἀξιοσημείωτον ὅτι ὁ Λούκαρις ὡς παράνομον χαρακτηρίζει τὴν ἐκλογὴν οὐ μόνον τοῦ Ἀθανασίου ἀλλὰ καὶ τοῦ Βενιαμίν. Πρὸς διόρθωσιν τῶν κακῶς ἐχόντων ἐν Κύπρῳ ἠναγκάσθη αὐστηρῶς νὰ περιστελῆ τοὺς Ἐπισκόπους Ἰάκωβον καὶ Λεόντιον, ἔγραφε δὲ τῷ 1606 πρὸς τινὰ Χριστοφῆν Λογοθέτην Ἀμμοχώστου παριστῶν αὐτοὺς «ληστῶν δίκην ἀδίκων οὓς ἐμελλον ποιμαίνειν ἐνεδρεύοντας, τοὺς Χριστιανούς, ὧν τὸν λόγον ἀπαιτηθήσονται ἐν τῇ φοβερᾷ κρίσει τοῦ Κυρίου. παγιδεύοντας καὶ οὐδόλως φειδομένους... τῆς ἀληθείας ἐχθρούς, τῆς ἐκκλησίας ταύτης ὀλοθρευτάς, τῆς ἱερωσύνης καταφρονητάς, πᾶσαν τὴν εὐλάβειαν τῶν Χριστιανῶν ταῖς αἰσχίσταις πράξεσιν αὐτῶν κατασβέσαντες, πᾶν εἶδος παρανομίας διὰ τὴν φιλαργυρίαν ἐπιχειριζομένους, καταλύτας τῶν ἱερῶν ναῶν, προδότας τῆς ἡμετέρας θρησκείας καὶ ὅ,τι εἴποι τις ἀποτρέπαιον ἐτοίμως ἐργαζομένους». Τοὺς Ἀρχιερεῖς ἐκεῖνους ἐθεώρει ὁ Λούκαρις αἰτίους ὄλων τῶν κακῶν τῆς Κυπριακῆς Ἐκκλησίας, διότι ὅπως πάλιν ἔγραφεν ἐν τινὶ ἐγκυκλίῳ αὐτοῦ πρὸς τοὺς Χριστιανούς Ἀμμοχώστου «τὸν ἀμπελῶνα γὰρ καταφθειρουσιν οὗτοι οἱ πονηροὶ καὶ κακοὶ ἐργάται, οἱ ἀτίθασσοι λύκοι, οἱ τὰ ἐλεεινὰ σκορπιζόντες πρόβατα, τῆς λύμης γενομένης τοσαύτης, οἶαν οὐκ ὦν τις ἴδοι ἄλλοθι ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς καιροῖς. Ἐπεὶ διὰ φροντίδος τῆς οὓς ποιμαίνειν ἔλαχον σωτηρίας μηδαμῶς ἄγοντες, ὡς ἐπισκόποις ἐχρῆν, ἀλλὰ τυραννικὴν δυναστείαν ἐνδεδυμένοι ἐξωτερικαῖς συκοφανταῖς σχολάζουσι καὶ ἂ πράττειν ἀσεβέσιν αἰσχρόν, ἐν τούτοις ἐκεῖνοι, χριστιανοὶ ὄντες καὶ ἀρχιερεῖς καλεῖσθαι οὐκ ἀπαξιούμενοι, ἐγκουχῶνται. Καὶ ἔστιν ἰδεῖν τῶν χριστιανῶν ἀδικουμένων πολλοὺς κλαίοντας κατ' ἐκείνων καὶ ἡμῶν τοῖς ὀλοφρμοῖς καταφλέγοντας τὰ σπλάγχνα προθυμουμένων μὲν βοηθηῆσαι μὴ δυναμένων δὲ ἡμῶν, ἄνευ καὶ τῆς λοιπῆς πολιτείας, ἣ μελήσει, ὡς οἶμαι, μετὰ τὴν προσδοκομένην μεταβολὴν...» Ἀναγκάσας τοὺς κακοὺς Ἐπισκόπους νὰ μετανοήσωσιν καὶ

μετὰ τοῦτο συγχωρήσας αὐτοὺς ὁ Λούκαρις ἔγραψεν εἰς ΚΠολιν ὑποδεικνύων τὴν ἀνάγκην τῆς ἐκλογῆς Ἀρχιεπισκόπου, ἀλλὰ πρὸ πάσης ἀπαντήσεως ὑπενδίδων εἰς τὰς ἐπιμόνους παραλήσεις τῶν ἀποιμάντων Χριστιανῶν τῆς χειμαζομένης Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου, κατέστησεν Ἀρχιεπίσκοπον «Χριστόδουλόν τινα, Κύπριον ἄνδρα, ἀμαθῆ μὲν καὶ σοφίας ἄμοιρον τῆς τε θύραθεν καὶ τῆς ἡμετέρας, τὰ δ' ἄλλα καλὸν κάγαθόν», ἔγραψε δὲ εἰς ΚΠολιν ἔκθεσιν τῶν ἀνωτέρω ἐνεργειῶν αὐτοῦ πρὸς εἰρήνευσιν τῆς Ἐκκλησίας Κύπρου, δικαιολογῶν τὴν ἐπέμβασιν αὐτοῦ ¹.

Οὕτω δ' ἀποκατεστάθη κανονικὸς Ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου ὁ Χριστόδουλος τῷ 1606, κυβερνήσας τὴν Ἐκκλησίαν Κύπρου ἐπὶ τριάκοντα καὶ ἐπέκεινα ἔτη. Τῷ 1638 μνεῖα γίνεται χειροτονίας ἱεροδιακόνου ὑπὸ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Χριστοδούλου ἐν τῷ ναῦ τοῦ ἁγίου Λουκᾶ «ἐν τῷ κάστρῳ Κύπρου», ἐπομένως ἡ ἀρχιερατεία αὐτοῦ παρετάθη μέχρι τοῦ ἔτους ἐκείνου.

Ἐνεργεῖαι τῶν Ἀρχιεπισκόπων πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς Κύπρου

Συμμετέσχε δὲ καὶ ὁ Χριστόδουλος, ὡς ὁ προκάτοχος αὐτοῦ Βενιαμῖν, τῶν ἀποπειρῶν τῶν Κυπρίων πρὸς ἀπελευθέρωσιν ἀπὸ τῶν Τούρκων. Ὁ ἡγεμονικὸς οἶκος τῆς Σαβοΐας διεξεδίει τὸ Βασίλειον τῆς Κύπρου ἀπὸ τοῦ τέλους ἤδη τοῦ 15^{ου} αἰῶνος. Μετὰ τὴν τουρκικὴν κατάκτησιν ὁ Δουξ τῆς Σαβοΐας Φιλιθέρος Ἐμμανουὴλ προσεπάθησε διὰ διαπραγματεύσεων μετὰ τῶν Τούρκων νὰ καταλάβῃ τὴν νῆσον, ² τούτου δὲ μὴ τυχῶν ἐζήτησε νὰ συνεννοηθῇ μετὰ τῶν Κυπρίων, οἵτινες καταπιεζόμενοι ὑπὸ τῶν Τούρκων συνέλαβον τὴν ἀπατηλὴν ἐλπίδα τῆς ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τῆς τυραννίας αὐτῶν, διὰ τῆς βοηθείας τοῦ οἴκου Σαβοΐας. Τῷ 1583 ἐγένετο σχετικὴ παρότρυνσις πρὸς τὸν δούκα Κάρολον Ἐμμανουὴλ Α' ὑπὸ Εὐγενίου Μπενάκη Κυπρίου, ἐπαναληφθεῖσα τῷ 1590 ὑπὸ τοῦ Μάρκου Μέμμου, εἰς Ἰταλίαν πρὸς τοῦτο μεταδάντος ³. Ὁ δούξ Κάρολος Ἐμμανουὴλ τῷ 1600 ἀπέστειλεν εἰς Κύπρον τὸν ἐκ Ρόδου Φραγκίσκον Ἀκκίδαν ἢ Ἀτζίδαν, δοτις υἱὸς ὦν τοῦ Ἐμμανουὴλ Ἀκκίδα, χρηματίσαντος κατ' ἀρχὰς χωροεπισκόπου ἐν Ρόδῳ καὶ εἶτα ἐγκαθιδρυθέντος ἐν Μεσσηνίᾳ τῆς Σικελίας, ὡς Ἀποστολικοῦ Ἐπιτρόπου, μετὰ τὸ 1583 συμμετέσχε διαφόρων πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων κατὰ τῶν Τούρκων, ἀποδαλὼν κατ' αὐτὰς τὸν ἕτερον τῶν ὀφθαλμῶν. Ἐν τινι

1. Legrand, ἐνθ' ἄν. IV, 235 - 7, *Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου*, Κύριλλος Λούκαρις σ. 14. 14.

2. Mas-Latrie, Histoire de l'île de Chypre sous le règne des princes de la maison Lusignan, Paris 1861 - 65, II, 559.

3. Mas-Latrie, ἐνθ' ἄν. III, 775.

σημειώματι ἐπιγράφεται «Φραγκίσκος Ἀκκίδας τοῦ Ἡμανουήλος χωρ-
 ρεπισκόπου Ροδίου υἱός, πρωτονοτάριος καὶ πρωτοπαπᾶς καθολικός
 Μεσσηνίας τῆς Σικελίας»¹. Ὡστε ὁ Ἀκκίδας ἦτο Ρόδιος οὐχὶ δὲ Κύ-
 πριος. Ἀναλαβὼν δὲ τὴν παρά τοῦ Καρόλου Ἐμμανουήλ ἀνατεθειαν
 αὐτῷ ἐντολὴν διήλθε τῆς Ἱερουσαλήμ καὶ ἀνεκοίνωσε τὸν σκοπὸν τῆς
 περιοδείας αὐτοῦ τῷ Πατριάρχῃ Ἱεροσολύμων, εἰς Κύπρον δ' ἀφικόμε-
 νος συνήνητησεν ἐν Ἀμμοχώστῃ τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Βενιαμίν, εἰς ὃν
 ἐνεχειρίσεν ἐπιστολὴν ἐκ μέρους τοῦ Πατριάρχου Ἱεροσολύμων, ἐγκρί-
 νοντος τὰ κατακτητικὰ σχέδια τοῦ δουκὸς τῆς Σαβοΐας. Ὁ Ἀρχιεπί-
 σκοπος, μετὰ τῶν ἀναγκαίων προφυλάξεων μεταβάς μετὰ τοῦ Ἀκκίδα εἰς
 Λεμεσό, ἐφάνη πρόθυμος νὰ ὑποστηρίξῃ τὰ ἐν λόγῳ σχέδια, προσεπι-
 δηλώσας, ὅτι ἐν τινι προσφάτῳ Συνόδῳ μετὰ τῶν Ἐπισκόπων καὶ ἄλ-
 λων κληρικῶν διέταξε διὰ τοῦ Κλήρου μυστικῶς τὸν λαὸν νὰ εἶναι ἐτοι-
 μος εἰς ἐξέγερσιν κατὰ τῶν Τούρκων τῇ ἡμέρᾳ τοῦ προσεχοῦς Πάσχα².
 Εἰς τὸν Ἀκκίδαν ἔδωκεν ὁ Ἀρχιεπίσκοπος καὶ ὑπόμνημα λεπτομερέ-
 στατον, ἐν ᾧ, πρὸς τοὺς ἄλλοις, ἐλέγετο ὅτι ἐκτὸς τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς,
 ἧς ἔδρα ἦτο ἡ Λευκωσία, ὑπῆρχον ἑπτὰ ἕτεραι Ἐπισκοπαί, Ἀμμο-
 χώστου, Νέας Πάφου, Λεμεσοῦ, Σολίας, Καρπασίας, Λευκάρων καὶ
 Ἀμαθοῦντος, καὶ Παλαιάφου. Αἱ δὲ Μοναὶ ἠριθμοῦντο εἰς 62.

Ὁ Ἀκκίδας παρουσίασεν ἐκ μέρους τοῦ δουκὸς τὸ πρὸς τὸν Πα-
 τριάρχην ἔγγραφον, δι' οὗ δαφιλεῖς παρείχοντο παρ' αὐτοῦ ὑποσχέσεις.
 Πρὸς τοὺς ἄλλοις ὑπέσχετο νὰ ὑποστηρίξῃ τὸν Ἀρχιεπίσκοπον καὶ τοὺς
 Ἐπισκόπους καὶ τὸν λοιπὸν Κλήρον, οὐδὲ θὰ ἔθιγε κἄν τὸ ὀρθόδοξον
 τῶν Κυπρίων δόγμα, δὲν θὰ ἐπέτρεπε τὴν ἐν τῇ νήσῳ ἐγκατάστασιν
 τῶν Διαμαρτυρομένων, τῶν δὲ Ἰησοῦϊτῶν τὴν ἐγκατάστασιν θὰ ἐπέ-
 τρεπε μόνον μετὰ γνωμοδότησιν τοῦ μεγάλου Συμβουλίου, ὅπερ ἐμελλε
 νὰ ἰδρῦσῃ ἐν τῇ νήσῳ, θὰ παρείχεν αὐτοδιοίκησιν εἰς τὰς Κοινότητας
 ὑπὸ «πρωτογέροντας», θὰ ἰδρυσέτο Σχολεῖα διὰ τὸν λαόν, Ἱεροσπουδα-
 στήριον καὶ Πανεπιστήμιον ἐν Λευκωσίᾳ, ὅπερ θὰ ἔφερε τὸ ὄνομα «Βα-
 σιλικὸν» καὶ θὰ διηρθῆναι ὑπὸ Ἐπισκόπου ἢ ἄλλου κληρικοῦ ἀνὰ
 τετραετίαν ἀντικαθισταμένου. Τὸ ἔγγραφον («χάρτης») περιεῖχε πλεί-
 στας ἄλλας τοῦ δουκὸς ὑποσχέσεις ἀναφερομένας εἰς τὴν διοίκησιν τῆς
 νήσου καὶ εἰς τὰ πρόσωπα, ἅτινα ἐμελλον νὰ ἠγηθῶσι τοῦ κινήματος.

Παρὰ τὰς μεγάλας ὁμως ταύτας ὑποσχέσεις ὁ Ἀρχιεπίσκοπος δὲν
 ἠθέλησεν ἐκ φόβου νὰ υπογράψῃ τὸ ἔγγραφον, ὡς ἐπιμόνως ἐζήτηι ὁ

1. P. Battifol, Le Vaticane de Paul III et Paul V. ἐν τῇ Revue des
 Questions historiques, XLV, 1889, σ. 177 ἔξ. Σπ. Δάμπρου, «Νέος Ἑλληνο-
 μνήμων» ΣΤ, 1090, σ. 107—109.

2. Mas-Latrie, ἐνθ' ἄν. III, 566—70. Κ. Σάθα, Νεοελλ. Φιλολογία
 401.

Ἀκκίδας, περιορισθεὶς μόνον εἰς τὸ ἐπιθεσθῆναι πρὸς αὐτὸν ὑπόμνημα καὶ τὰς προφορικὰς ὁδηγίας καὶ ὑποσχέσεις πρὸς τὸν δούκα, διεκδηλῶν διὰ τούτων καὶ τὴν πρὸς τὴν πατρίδα καὶ πρὸς τὴν παιδείαν ἀγάπην τῶν Κυπρίων. Ὁ δὲ Ἀκκίδας ἀπελθὼν ἐκ Κύπρου μετέβη εἰς Τουρτίνον πρὸς τὸν δούκα τῆς Σαβοΐας κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1601, ἀλλ' οὐδεμίαν προέκυψεν ἐκ τῶν διαπραγματεύσεων ἐκεῖνων ὠφέλεια διὰ τὴν Κύπρον¹. Φαίνεται δὲ ὅτι αὐταὶ δὲν ἔμειναν ἀγνωστοὶ εἰς τοὺς Τούρκους, πολλῶν μᾶλλον ὅτι ἀντιῆρα ἔτι κατὰ τοῦ Βενιαμίν ἢ μερὶς τοῦ πρώην Ἀρχιεπισκόπου Ἀθανασίου ἴσως εἰς τοιαύτας ἀντιδράσεις καὶ εἰς τὰς παρά τῶν Τούρκων καταπιέσεις ὀφείλεται, ὡς εἶπομεν ἤδη, τὸ γεγονός ὅτι τῷ 1604 ὁ Βενιαμίν ὑπέβαλε τὴν παραίτησιν αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ ἀρχιεπισκοπικοῦ θρόνου.

Αἱ ἐπὶ Βενιαμίν ἀρξάμεναι ἐνέργειαι πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς νήσου ἐξηκολούθησαν καὶ ἐπὶ Χριστοδούλου. Τῷ 1608 ὁ Πέτρος Γουνέμης διερμηνεὺς τοῦ πασᾶ τῆς Κρήτης ἔγραψε πρὸς τὸν δούκα τῆς Σαβοΐας, προτρέπων αὐτὸν νὰ σπεύσῃ εἰς ἀπελευθέρωσιν τῆς νήσου, ἐν τῷ μεταξύ δ' ὁ Κύπριος ὀπλαρχηγὸς Βίκτωρ Ζεμπετὸς ἐκίνησε τὸν λαὸν τῆς Κύπρου εἰς στάσιν καὶ κατέσφαξε πολλοὺς τῶν Τούρκων². Ἄλλ' ἔκτοτε κατεπιέσθησαν σκληρότερον οἱ Χριστιανοί. Πρὸς τὸν δούκα τῆς Σαβοΐας ἔσπευσαν τότε νὰ γράψωσιν ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Χριστόδουλος καὶ ὁ Πάφου Λεόντιος λέγοντες μὲν ὅτι ἀφ' ὅτου ὁ Ζεμπετὸς «ἐχάλασε καμπόσους Τούρκους, ἀγριώθησαν ἀπάνω μας σὰν ἀγρίους λύκους καὶ παίρνουν τὰ παιδιὰ μας ἀπὸ τὰς ἀγκάλας μας καὶ δὲν ἔχομεν τὸ θάρρος μας (ἦ) μόνον εἰς αὐτὸ τῆς βασιλείας σου» ἀγγέλλοντες δ' ὅτι εἰκοσακισχιλιοὶ Κύπριοι ἀνέμενον ὄπλα ἵνα ἐξεγερθῶσι κατὰ τῶν Τούρκων³. Πρὸς συνεννόησιν μετὰ τοῦ δουκὸς ἀπέστειλαν τὸν Ζαχαρίαν Μαῦρον. Κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1609 ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Χριστόδουλος ἔγραψε καὶ ἰδιαιτέρως πρὸς τὸν δούκα, παραπονούμενος ὅτι οἱ Κύπριοι ἠπατήθησαν παρ' αὐτοῦ ἀναμείναντες κατὰ τὸ φθινόπωρον στρατὸν καὶ ὄπλα πρὸς ἑναρξιν ἐχθροπραξιῶν. Κατὰ Ὀκτώβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐστάλη καὶ ἄλλη ἐπιστολή, ὁμοία πρὸς τὴν τοῦ Γουνέμη, ἣν ἐκτὸς τοῦ Χριστοδούλου ὑπέγραψαν οἱ Ἐπίσκοποι Μωϋσῆς Ἀμμοχώστου, Ἰάκωβος Λεμεσοῦ, Λεόντιος Πάφου, Ἱερεμίας Κυρήνης, Ἡσαΐας Ἀμαθοῦντος,

1. *Κ. Σάθα*, Τουρκοκρατούμενη Ἑλλάς σ. 184—8. *Φ. Ζαννέτου*, ἔνθ' ἄν. σ. 1070—80.

2. *Κ. Σάθα*, ἔνθ' ἄν. σ. 188 9. *Ζαννέτου*, ἔνθ' ἄν. σ. 1080 1.

3. Miklosich et Müller, Acta et diplomata graeca medii aevi, Vindobonae 1845, IV, 267—9. *Κ. Σάθα*, ἔνθ' ἄν. σ. 189. 190. *Ζαννέτου*, ἔνθ' ἄν. σ. 1081.

ἄλλοι κληρικοί «πρωτοπαπάδες» καὶ προύχοντες¹. Τῇ 6 Ἀπριλίου 1611 ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Χριστόδουλος ἀπέστειλε τὸν Λουίζον Νικολὸν καὶ Κωνσταντῖνον Δῆμον, γράψας καὶ πρὸς τὸν Αὐτάρχη τῆς Δουκῆς Βασιλείου παρακαλῶν ἵνα συστήσῃ αὐτοὺς «διὰ τὸ ἅγιον ἔργον ὅπου θέλουσιν λυτρωθῆν τόσαις ψυχαῖς ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ διαβόλου ὅπου καθημερινῶς χάνονται ἀπὸ τὴν μεγάλην τυραννίαν καὶ τὴν ἀτιμωρίαν τοῦ τυράννου»². Καίτοι δ' ἀπετύγχανον πᾶσαι αὗται αἱ ἀπόπειραι δὲν ἔπαυσαν οἱ Κύπριοι τρέφοντες τὴν ματαίαν ἀποδειχθεῖσαν ἐλπίδα τῆς ἀπελευθερώσεως διὰ τῆς βοήθειας τοῦ Δουκῆς τῆς Σαβοΐας. Τῷ 1632 Θεόκλητος τις Κύπριος, ἠγούμενος τῆς ἐν Μακεδονίᾳ Μονῆς «Θεοτόκου τῆς Εἰκοσιφινίσσης» (Κοσινιτζής) κατὰ προτροπὴν τῶν Κυπρίων καὶ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου, οὗτινος ἦτο ἀνεψίος, ἐν Παρισίοις εὕρισκόμενος δι' ὑποθέσεις τῆς Μονῆς αὐτοῦ ἔγραψεν ἐπιστολὴν τῷ Δουκί τῆς Σαβοΐας προτρέπων αὐτὸν ἐμπιστευτικῶς ν' ἀπελευθερώσῃ τὴν νῆσον ἐκδιώκων τοὺς Τούρκους. Καίτοι δὲ καὶ ἡ ἀπόπειρα αὕτη οὐδὲν ἀπέδωκεν ἀποτέλεσμα, οἱ Κύπριοι καὶ πάλιν μετὰ πεντηκονταετίαν ἐζήτησαν νὰ παρακινήσωσι τὸν Δούκα τῆς Σαβοΐας κατὰ τῶν Τούρκων, διὰ προσωπικῆς ἐνεργείας τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Νικηφόρου³. Αἱ ἄκαρποι δ' αὗται ἀπόπειραι συντέλεσαν εἰς τὸ νὰ γνωσθῶσι λεπτομέρειαι τῆς πολιτικῆς μᾶλλον ἢ τῆς ἐκκλησιαστικῆς καταστάσεως τῆς νήσου Κύπρου.

Καθορισμὸς τῆς σχέσεως τῶν Ἐπισκόπων Κύπρου πρὸς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον.

Ἐκ τῆς ἐσωτερικῆς καταστάσεως τῆς Ἐκκλησίας Κύπρου κατὰ τὴν ἰσ' αἰῶνα εἶναι γνωστὸν ἐπὶ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Χριστοδούλου, ὅτι ἡ Σύνοδος αὐτῆς, ἀποτελουμένη ὑπὸ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου καὶ τῶν Ἐπισκόπων Πάφου Τιμοθέου, Ἀρσινόης, Κυρηναίας καὶ Σολίας Μακαρίου προέβη εἰς καθάρσεις ἱερομονάχου τινὸς Κυρίλλου, ἀνθρώπου αἰσχροβίου καὶ κακοτρόπου, ζήτησαντος, πρὸς τοὺς ἄλλοις, σιμωνιακῶς καὶ διὰ πολιτικῶν μέσων ν' ἀρπάξῃ τὴν Ἐπισκοπὴν Σολίας, ἧς προφανῶς κληρικὸς ἦτο. Ἐπειδὴ δὲ αὐθαδιάζων ὁ Κύριλλος δὲν ἀνεγνώρισε τὴν ἀπόφασιν τῆς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας Κύπρου, αὕτη ἐζήτησε τὴν ἀδελφικὴν συνδρομὴν τοῦ Πατριάρχου ΚΠ. Τιμοθέου (1612-1620), ὅστις μετὰ τοῦ Ἀντιοχείας Ἰγνατίου γ' (1618-1630) καὶ τῆς Συνόδου τῆς

1. Miklosich et Müller, ἐνθ' ἄν. IV, 266—7.

2. Miklosich et Müller, ἐνθ' ἄν. IV 267—8. Κ. Σάθα, ἐνθ' ἄν. σ. 192.

3. Mas—Latrie, ἐνθ' ἄν. III, 575 ἐξ. Φ. Ζαννέτου, ἐνθ' ἄν. σ. 1083 ἐξ. Hackett, ἐνθ' ἄν. μετάφρ. Παπαϊωάννου, Α, 268 ἐξ.

Ἐκκλησίας ΚΠ. ἐκύρωσε μὲν τὴν περὶ καθαιρέσεως τοῦ Κυρίλλου ἀπόφασιν ἐτιμώρησε δ' ἐπὶ πλέον τοὺς συνεργάτας αὐτοῦ κληρικούς δι' ἀρχίας. Ταῦτα δ' ἀνακοινώσας δι' ἐπίσημου ἐγγράφου τῷ Κλήρῳ καὶ τῷ λαῷ τῆς Κύπρου προέτρεψε τοὺς χριστιανούς τῆς Ἐπαρχίας Σολίας νὰ ὑπακούωσι τῷ κανονικῷ αὐτῶν Ἐπισκόπῳ Μακαρίῳ.¹

Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος εἶχε τὴν ἔδραν αὐτοῦ ἐντινι παρὰ τὴν Λευκοσίαν Μονῆ τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαήλ, συμπύπτουσαν πιθανῶς πρὸς τὸ παρὰ τὴν Λακατάριαν Μετόχιον τῆς Μονῆς Κύκκου, ἥτις ἤρξατο αὐθις ἀκμάζουσα. Ἐκ τῶν λοιπῶν παλαιῶν μεγάλων καὶ ἐνδόξων τῆς Κύπρου Μονῶν ἢ τοῦ ἁγίου Νεοφύτου Μονῆ τῆς Ἐγκλειστρας, ἰδίως, διετελεῖ ἐν κακῇ κῆταστάσει καὶ δι' ἄλλους μὲν λόγους ἀλλὰ καὶ διότι δὲν ἦτο φαινεται ἐλευθέρα ἀπὸ τῶν ἐπεμβάσεων τῶν κατὰ καιροὺς Ἐπισκόπων Πάφου. Τῷ 1611 ἡ Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας Κύπρου, συναίνεσει καὶ τοῦ τότε Ἐπισκόπου Πάφου Λεόντιου, ἀφῆρσεν αὐτὴν ἀπὸ τῆς δικαιοδοσίας τοῦ κατὰ καιρὸν Ἐπισκόπου Πάφου, κηρύξασα αὐτὴν Σταυροπηγιακὴν, «ἐλευθέραν, ἀδούλωτον, ἀκαταζήτητον, ἀκαταπάτητον παρὰ παντὸς Ἐπισκόπου Πάφου», ἐκδοῦσα καὶ σχετικὰ σιγιλλώδη γράμματα. Ἄλλ' ἢ τουρκικὴ καταδυναστευσις καὶ ἡ ἀνωμαλία τῶν καιρῶν ἐπεδείνωσαν τὰ μάλιστα τῆς Μονῆς τὴν κατάστασιν. Οὐχὶ ἅπαξ ἀλλὰ πολλάκις καὶ ἐπωλήθη καὶ ἡρημώθη καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῇ κινητὰ καὶ ἀκίνητα διηρπάγησαν καὶ οἱ μοναχοὶ διεσκορπίσθησαν. Ἡ τραγικὴ αὕτη καταστροφή τῆς ἐνδόξου Μονῆς συνεχίει βαθέως τοὺς Κυπρίους, ὁ δὲ Ἀρχιεπίσκοπος Χριστόδουλος εὗρε δραστήριόν τινα Ἠγούμενον, Λεόντιον ὄνοματι, ὃν θερμῶς παρεκάλεσε ν' ἀναλάβῃ τῆς Μονῆς τὴν ἀποκατάστασιν. Ὅντως δὲ κατάρθρωσεν ὁ Λεόντιος καὶ μοναχοὺς νὰ περισυλλέξῃ καὶ μετὰ μεγάλης σπουδῆς καὶ ἐπιμελείας εἰς τὴν πρώτην κατάστασιν καὶ τιμὴν τὴν Μονὴν ν' ἀγάγῃ. Ἀλλὰ θέλων νὰ προλάβῃ μέλλοντας τῆς Μονῆς κινδύνους ἐκ τῶν ἐπεμβάσεων τῶν Ἐπισκόπων Πάφου καὶ εἰς ΚΠολιν τῷ 1631 μεταβάς καὶ κομίσας γράμμα τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Χριστοδούλου μετὰ σχετικὴν τῆς Ἱερᾶς Συνόδου ἀπόφασιν, θερμῶς παρεκάλεσε τὸν Πατριάρχην Κύριλλον Λούκαριν νὰ κατακυρώσῃ τὴν πρὸ εἰλοσαετίας γενομένην ἐπίσημον πράξιν τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας Κύπρου, καθ' ἣν ἡ Μονὴ ὡς σταυροπηγιακὴ εἶδει νὰ ὑπάγῃται ὑπὸ τὴν πνευματικὴν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου ἐκροπτεῖαν. Ὁ Πατριάρχης μετὰ τῆς περὶ αὐτὸν Συνόδου ἐδέχθη τὴν παράκλησιν ταύτην καὶ ἐξέδωκε τῷ αὐτῷ ἔτει (1631) Πατριαρχικὸν σιγιλλιον, ἐν ᾧ ὠρίσθη ὅπως ἡ Βασιλικὴ καὶ Σταυροπηγιακὴ Μονὴ τῆς Ἐγκλειστρας, ἅτε καλῶς καὶ νομίμως ὑπὸ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κύπρου ἀποκαταστάσῃ καὶ ὀνομασθεῖσα Σταυροπήγιον ἡ καὶ διαμένῃ ἐν τῇ σταυροπηγιακῇ τάξει ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸν ἐξῆς

ἅπαντα αἰῶνα· οἱ δὲ μοναχοὶ αὐτῆς ὡσιν ἀνενόγητοι ἀδούλωτοι καὶ ἀζήτητοι μνημονεύοντες τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κύπρου, τὰς χειροτονίας παρ' αὐτοῦ λαμβάνοντες, ἐξ ἑαυτῶν τὸν Ἡγούμενον ἐκλέγοντες καὶ ζῶντες κοινοβιακῶς. Αὐστηρῶς καὶ ἐπὶ ποινῇ τῶν μεγίστων ἐκκλησιαστικῶν ἐπιτιμιῶν ἀπηγορεύετο ἡ ἐπέμβασις εἰς τὰ τῆς Μονῆς καὶ ἡ παράβασις τῶν ἀνωτέρω παρὰ τῶν κατὰ καιροὺς Ἐπισκόπων Πάφου ἢ ἄλλων τινῶν κληρικῶν καὶ λαϊκῶν, ἐπὶ πλεόν δέ, κατὰ τὸ πρὸς τὸν Πατριάρχην συνοδικὸν γράμμα τοῦ Ἀρχιεπισκόπου, ἀπεδόθη τῷ κατὰ καιρὸν Ἡγουμένῳ τῆς Μονῆς Ἐγκλείστρας τὸ πρόνομιον τοῦ προτιμᾶσθαι καὶ προκαθέζεσθαι πάντων τῶν λοιπῶν Ἡγουμένων τῶν Μονῶν Κύπρου καὶ ἀναθεωρεῖν τὰ ἐπισυμβαίνοντα ἐν ταῖς λοιπαῖς Μοναῖς. Τὸ Πατριαρχικὸν καὶ συνοδικὸν τοῦτο σιγιλλωδὲς γράμμα τοῦ Κυρίλλου Λουκάρως συνυπέγραψε καὶ ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Χριστόδουλος, ὑπέγραψον δὲ αὐτὸ καὶ οἱ ἐκάστοτε Ἐπίσκοποι Πάφου ¹. Ἐκ τούτου δ' ἐξηγεῖται διατὶ κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἐν τῷ ἔγγραφῳ ὑπογράφονται δύο ταυτοχρόνως Ἐπίσκοποι Πάφου Μακάριος καὶ Γερμανός.

Ἐν ἀρχῇ τοῦ 15^{ου} αἰῶνος καὶ τις Λουκᾶς Κύπριος, Μητροπολίτης ἀγνώστου Ἐπαρχίας, ἄριστος καλλιγράφος ἀναφέρεται, ² φαίνεται δὲ ὅτι ἐδίδαξεν ἐν Κύπρῳ ὁ περιφανὴς διδάσκαλος Θεόφιλος Κορυθαλλεύς, ³ οὗτινος πρότερον τὴν Λογικὴν ἐξέδωκεν ὁ ἐκ Λευκασίας Ἰωάννης Καρατζᾶς ⁴. Λόγιος Κύπριος ὁ Φίλιππος, ὁ γενόμενος γνωστὸς διὰ τῆς Χρονογραφίας αὐτοῦ, τῇ προστασίᾳ Κυρίλλου τοῦ Λουκάρως κατέλαβε σπουδαίαν θέσιν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ Κηρύλλου καὶ συνειργάσθη μὲν μετὰ τοῦ Πρεσβευτοῦ Ὀλλανδίας Κορνηλίου Ἄγα (Haga) πρὸς μετάφρασιν τῆς Ἀγίας Γραφῆς εἰς νεοελληνικὴν γλῶσσαν ἀλλὰ βραδύτερον ὡς Πρωτονοτάριος τῆς Μ. Ἐκκλησίας συνυπέγραψε τὴν καταδικτὴν τοῦ Λουκάρως, ἕνεκα τῆς ἐπ' ὀνόματι αὐτοῦ ἐκδοθείσης καλδωνιζούσης ὁμολογίας. ⁵ Κύπριοι κληρικοὶ εἰργάζοντο καὶ ἐν ἄλλαις Ἐκκλησίαις, οὕτω δ' ἀναφέρεται μετὰ μικρὸν κατὰ τὸν αὐτὸν αἰῶνα δραστήριός τις Ἡγούμενος τῆς ἐν Βηθλεὲμ Μονῆς, Κύριλλος ὀνόματι. ⁶

1. Ἰ. Χατζηϊωάννου, Ἱστορία καὶ ἔργα Νεοφύτου τοῦ Πρεσβυτέρου Μοναχοῦ καὶ Ἐγκλείστου, Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ 1914, σ. 127—129.

2. Σωφρονίου Ἐπιστολιᾶδου, πρ. Λεοντοπόλεως, Ἀγιορειτικῶν κωδίκων ἀποσημειώματα, περιὸς Ἐρηγήριος Παλαμᾶς, Θεσσαλονίκη Α, 917. σ. 458.

3. Μ. Γεδεών, Χρονικά Πατριαρχικῆς Ἀκαδημίας, σ. 79

4. P h M e y e r, Die theol. lit. ratur der gr. Kirche im XVI Jahrhundert, Leipzig 1899, σ. 12.

5. E. Legrand, Bibliographie hellénique (XVIIe siècle) III, 273. Κ. Σάθα, Νεοελληνικὴ Φιλολογία σ. 407.

6. Α. Π. Κεραμέως, Ἀνάλεκτα Ἱεροσολυμιτικῆς Βιβλιοθήκης, Γ'. Ἐν Πετροπόλει 1897, σ. 69.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω εἰρημένων περὶ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Χριστοδούλου καταφαίνεται ὅτι ἡ ἀρχιερατεία αὐτοῦ παρετάθη μέχρι τοῦ 1638, δὲν γνωρίζομεν δὲ ἐὰν κατὰ τὸ αὐτὸ ἔληξεν ἔτος καὶ πότε ἀκρῶτος ὁ διάδοχος αὐτοῦ Ἀρχιεπίσκοπος Νικηφόρος ἐξελέγη¹. Πιθανῶς δ' ἐπὶ τῆς ἀρχιερατείας τοῦ Χριστοδούλου περὶ τὸ 1630 ὁ Κιτίου Λεόντιος ἐδωρήσατο τῷ Πατριάρχῃ Ἀλεξανδρείας Γερασίμῳ α'. (1621—1636) τὴν ἐν τῇ Ἐπαρχίᾳ αὐτοῦ Μοῆν Ἀμασοῦ, ἀλλ' ὁ Πατριάρχης Γεράσιμος παρητήθη τῆς δωρεᾶς, τὴν παραίτησιν δ' ἐπανάλαβε μετὰ τινα ἔτη καὶ ὁ δμώνυμος αὐτῷ Πατριάρχῃ Ἀλεξανδρείας Γεράσιμος β'. (1688—1710) ὅτε καὶ ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου ἐπίσημος πράξις, κηρύσσουσα τὴν δωρεὰν ἐκείνην ὡς μὴ γενομένην.² Ἐν τῇ πράξει ταύτῃ παρίσταται τὸ Πατριαρχεῖον ὡς «οἰκουμενικὸν κριτήριον θεμιστεύειν λαχόν, ἀνακρίνειν τε καὶ διαιτᾶν τὰ παρὰ πασῶν τῶν Ἐπαρχιῶν πανταχόθεν αὐτῷ προσαγόμενα πρὸς ἐπίκρισιν καὶ ἐπικύρωσιν». ³ Εἶναι δ' ἀληθὲς ὅτι ἡ Ἐκκλησία τῆς Κύπρου, μὴ δυνηθεῖσα εἰσεῖτι, ἐπὶ ἓνα αἰῶνα ἀπὸ τῆς ἀποκαταστάσεως αὐτῆς νὰ διοργανωθῆ, συνεχῶς ἠναγκάζετο νὰ ἐπικαλῆται τὴν ἠθικὴν συνδρομὴν καὶ σύμπραξιν τοῦ Πατριαρχείου ΚΠόλεως.

Παρουσιάσθη δὲ σοβαρὸν ἐσωτερικὸν ζήτημα τῆς Ἐκκλησίας Κύπρου κατὰ τὴν ὑπ' ὄψει ἡμῶν ἐποχὴν διὰ τὸ ὅποσον ἐζητήθη ἡ σύμπραξις τοῦ Πατριαρχείου. Κατ' αὐτὴν οἱ τέως ἀπλοὶ θεωρούμενοι Ἐπίσκοποι τῆς Ἐκκλησίας Κύπρου, Μητροπολίται τιτλοφορούμενοι, ἐζήτηον νὰ ἐξισωθῶσι πρὸς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον καὶ νὰ μὴ θεωρῶνται Ἐπίσκοποι αὐτοῦ. Ὅπως δ' ἐν τοῖς ἐγγράφοις τῶν πρώτων δεκαετηρίδων τοῦ 15^{ου} αἰῶνος οἱ Ἐπίσκοποι Μητροπολίται προσονομάζονται ἐπὶ δὲ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Νικηφόρου σοβαραὶ διαφωνίαι μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῶν Μητροπολιτῶν παρουσιάσθησαν. Οἱ Μητροπολίται εἰς Λευκοσίαν μεταβαίνοντες ἤξιον νὰ τυγχάνωσι παρὰ τῶν ἱερέων καὶ κληρικῶν τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς τῶν τιμῶν, ὧν ἐτύγχανεν ὁ Ἀρχιεπίσκοπος. Ἀλλ' ἀπ' ἑτέρου, ὁ Ἀρχιεπίσκοπος ἤξιον νὰ θεωρῆ τοὺς Ἐπισκόπους ὡς ὑποτελεῖς αὐτῷ, νὰ μεταβαίη εἰς τὰς Ἐπαρχίας αὐτῶν καὶ νὰ ἐνεργῆ ὡς ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ Ἐπαρχίᾳ. Ἐντεῦθεν προέκυψαν σοβαραὶ διαφωνίαι, πρὸς ἄρσιν τῶν ὁποίων ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Νικηφόρος ἐζήτησε τὴν ἠθικὴν συνδρομὴν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ὁ δὲ Πατριάρχης Ἰωαννίκιος Β' κατὰ τὴν β' αὐτοῦ πατριαρχίαν μετὰ τῆς περὶ αὐτὸν Συνόδου τῷ 1651 ἐξέδωκεν ἐπίσημον ἐκκλησι. πράξιν «Περὶ τῶν ὀρίων τῆς κανονικῆς πρὸ-

1. Le Quien, Oriens Christianus, II, 1055.

2. I. A. P. Συκουτση, Μοναστήρια ἐν Κύπρῳ, Κυπριακὰ Χρονικά. Ἐν Λάρνακι Β, 1924, σ. 117. ἐξ.

3. Κ. Δελικάνη, ἐνθ' ἀν. Β, 562—566.

τὴν Ἀρχιεπισκοπὸν Κύπρου σχέσεως τῶν ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ Μητροπολιτῶν» Τὴν πράξιν ὑπέγραψαν ὁ τε Πατριάρχης καὶ οἱ Μητροπολίται τοῦ Οἰκουμενικοῦ θρόνου, ἀλλ' ἀξιοσημειώτον ὅτι τῆς ἐκδόσεως αὐτῆς συμμετέσχε γενικωτέρα τις συνέλευσις «ἐντιμοτάτων κληρικῶν, χρησιμωτάτων ἀρχόντων καὶ πολλῶν ἄλλων, παρευρεθέντων χριστιανῶν», ἐξ ἀποφάσεως τῶν ὁποίων μετὰ τὴν ἐξέτασιν τῶν ἐν Κύπρῳ διαφωνιῶν ὠρίσθησαν τὰ ἐξῆς. Ἀσφαλίζονται πρὸ παντὸς τὰ προνόμια τοῦ Ἀρχιεπισκόπου, ἐὰν δέ τις τῶν ἱερέων μεταδαίνη ἀπὸ Ἐπαρχίας εἰς Ἐπαρχίαν ὀφείλει νὰ παρουσιάσῃ τὰ ἀπαιτούμενα παρὰ τοῦ οἰκείου Ἀρχιερέως συστατικά γράμματα πρὸς τὸν Ἐπίσκοπον τῆς Ἐπαρχίας. εἰς ἣν μεταδαίνει, καὶ μόνον τῇ ἀδελφῇ αὐτοῦ νὰ ἱεουργῇ. Οἱ Ἀρχιερεῖς εἰς τὴν Λευκοσίαν μεταβαίνοντες δεόν ν' ἀξίωται παρὰ τῶν αὐτόθι ἱερέων ἐν τοῖς ναοῖς τῆς προσηκούσης μόνον τιμῆς, κατέχοντες τὴν πρώτην μετὰ τὸν Ἀρχιεπισκοπὸν θέσιν. Ἐν περιπτώσεσι χοροστασίας κανονίζονται τὰ τὰ τοῦ θυμιάματος καὶ τῶν σχετικῶν ἐκφωνήσεων κατὰ τὴν μικρὰν καὶ τὴν μεγάλην λεγομένην εἴσοδον, τὰ τῆς κοινωνίας τῶν ἀχράντων μυστηρίων παρὰ τοῦ χοροστατοῦντος ἀπλῶς ἀλλὰ μὴ ἱεουργοῦντος Ἀρχιερέως, τοῦ ἀντιδώρου, τῆς ἐξόδου αὐτῶν ἐκ τοῦ ναοῦ. Ὁρίζεται δὲ τριετῆς ἀργία τοῖς Ἀρχιερεῦσιν ἐκείνοις, οἵτινες πλέον τι τῶν ἀνωτέρω θὰ ἔπραττον ἐν Λευκοσίᾳ. Ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς κληρικούς τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς ὀρίζεται ὅτι δὲν ὀφείλουσιν οἱ ποῦ δῆποτε κἂν εὐρίσκοντο ν' ἀπονέμωσιν εἰς τοὺς Ἀρχιερεῖς πλέον τι τῆς ὀφειλομένης τιμῆς, ἀλλῶς θὰ ἐτιμωρῶντο καὶ διὰ καθαιρέσεως ἔτι. Ἀπαγορεύεται δὲ καὶ τοῖς Ἀρχιερεῦσιν νὰ ζητῶσι τι πλέον τῶν διαταχθέντων ἢ νὰ πράττωσιν ἐν Λευκοσίᾳ ὅ,τι ὡς Ἀρχιερεῖς ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν Ἐπαρχίᾳ. Δὲν ἠδύναντο νὰ κρατῶσιν ἐν Λευκοσίᾳ βράβδον ποιμαντικὴν εἴτ' ἐντὸς εἴτ' ἐκτὸς τῶν ναῶν, οὔτε «εἰρήνην πᾶσιν» ἐκφωνεῖν οὔτε σταυροειδῶς θυμιάσθαι οὔτε τὸν θυμιῶντα εὐλογεῖν, οὔτε φανερώς, οὔτε κρυφίως, οὔτε τὸ ἀντίδωρον διδόναι, οὔτε τι ὅλως τῶν ἐν τῇ ἰδίᾳ Ἐπαρχίᾳ προσηκόντων αὐτοῖς ὡς Ἀρχιερεῦσι». Καὶ ταῦτα μὲν ἀπόντος τοῦ Ἀρχιεπισκόπου, παρόντος δὲ αὐτοῦ ἔδει νὰ μὴ σφετερίζωνται τι ἀρχιερατικόν. Οὕτω λ. χ. συλλειτουργοῦντων αὐτῶν μετὰ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου, «καιρὸν» ἔδει νὰ λαμβάνῃ μόνον οὗτος, τῶν Ἀρχιερέων ἱσταμένων ἔξω τῶν στασιδίων, ἐκτὸς ἂν συμβῆ νὰ παρίσταται: καὶ Πατριάρχης, καὶ νὰ μὴ ἔχωσιν οἱ Ἀρχιερεῖς ἐν τῇ μετὰ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου ἱεροτελεστία πλέον τι τῶν ἱερέων εἰμὴ τὰ «περιδόλαια» καὶ τὸ προηγεῖσθαι τῶν ἱερέων καὶ συγκαθέζεσθαι τῷ Ἀρχιεπισκόπῳ. Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος ἐδικαιούτο νὰ ἐπισκέπτηται ἅπασαν τὴν νῆσον, τιμῶμενος παρ' ἀπάντων ὡς πατὴρ, διατάσων καὶ ἐνεργῶν τὰ δεόντα «ἂν πᾶσαν τὴν νῆσον ὡς καὶ ἐν αὐτῇ τῇ πόλει τῆς Λευκοσίας, μηδενὸς ἐναντιομένου... ἐπεὶ οὐκ ὄνομα μόνον ἐστὶ διάκονον τὸ Ἀρχιεπισκοπος ἀλλὰ καὶ πράγμα ἵνα μὴ ἀταξία καὶ ἀναρχος ἢ πολυαρχία ἐν τῇ

ἀγία Ἐκκλησία». ¹ Ἡ ἐπίσημος αὕτη πράξις καταλήγει δι' ἀπειλῶν κατὰ τῶν ἀπειθούντων, εἶναι δὲ πρόδηλον, ὅτι ἐσκέπει νὰ ἐνισχύσῃ τὸ ἀξίωμα τοῦ Ἀρχιεπισκόπου ἐναντίον τῶν ὑπερπηδόντων τὰ ἐσκαμμένα Ἀρχιερέων, ἀλλ' ἐπίσης πρόδηλον εἶναι ὅτι καὶ τῷ Ἀρχιεπισκόπῳ παρεχωροῦντο δικαιώματα ἐπεμβάσεων εἰς τὰ τῶν Ἐπισκοπῶν, ἀφανίζουσῶν τὴν αὐτοτέλειαν αὐτῶν. Παρὰ τὰς διατάξεις ταύτας ἡ πορεία τῶν γεγονότων τῆς Ἐκκλησίας Κύπρου περιώρισεν ἐν τοῖς κανονικοῖς ὅροις καὶ τὸν Ἀρχιεπίσκοπον καὶ τοὺς Ἐπισκόπους τῆς Κύπρου. Ἀπὸ τοῦ 6^ο ἡμίσεως τοῦ 15^ο αἰῶνος τ' ἀπὸ ΚΠόλεως πατριαρχικὰ καὶ συνοδικὰ ἐγγραφα ἀπευθύνονται οὐχὶ πλέον πρὸς ἀπλοῦς τῆς Κύπρου Ἐπισκόπους, ἀλλὰ πρὸς Μητροπολίτας, παρὰ δὲ τὸν τίτλον τοῦτον οἱ Μητροπολίται τῆς Κύπρου κατετῆχον θέσιν ἐλευθέρων ἐν ταῖς Ἐπαρχίαις αὐτῶν Ἐπισκόπων, ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου διοικούντων τὴν ὅλην Ἐκκλησίαν τῆς Κύπρου κανονικῶς. Τὸ πρὸ τοῦ 15^ο αἰῶνος ἐπικρατήσαν πρὸς καιρὸν μοναρχικὸν σύστημα διοικήσεως τῆς Ἐκκλησίας Κύπρου ὑπεχώρησεν εἰς κανονικὸν σύστημα, ὅπερ ἔκτοτε ἐπεκράτησεν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Κύπρου. ² Περὶ τὴν ἐποχὴν δ' ἐκεῖνην ἀπεκατεστάθησαν καὶ αἱ τρεῖς Ἐπισκοπαὶ τῆς Ἐκκλησίας Κύπρου, Πάφου, Κιτίου, Κυρηνίας, διότι μέχρι τοῦδε ἦσαν ἀκανόνιστοι καὶ αἱ Ἐπισκοπαὶ καὶ οἱ τίτλοι αὐτῶν, ὡς εἶδομεν. Ἐπὶ τοῦ πρώτου Ἀρχιεπισκόπου Τιμοθέου παρουσιάζονται Ἐπίσκοποι Λεμεσοῦ, Καρπασίας, Πάφου καὶ Ἀμαθοῦντος, ἐν ἀρχῇ τοῦ 15^ο αἰῶνος, Ταμασοῦ, Πάφου, Σολίου, Κιτίου, Ἀρσινόης, Κουρίου, Ἀμμοχώστου, Λευκάρων καὶ Ἀμαθοῦντος, Νέας Πάφου καὶ Παλαιπάφου, κατὰ τὴν ἐπέμβασιν τοῦ Κυρίλλου Λουκάρεως Ταμασοῦ, Πάφου καὶ Ἀμμοχώστου, ἐνῶ ἐπὶ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Χριστοδούλου ἐν ἀρχῇ τοῦ 15^ο αἰῶνος Ἀμμοχώστου, Λεμεσοῦ, Πάφου, Κερηνίας, (Κυρήνης) Ἀμαθοῦντος, Ἀρσινόης, Σολίου ³. Περὶ τὴν ἐποχὴν ταύτην καὶ πάντως πρὸ τοῦ 1637 ἐν ἐπικεφαλίδι κώδικος τῆς χρονογραφίας τοῦ Λεοντίου Μαχαίρᾶ ἀναγράφεται ὁ Ἐπίσκοπος «Ἰωακείμ Ἀμαθοῦντος, Πρόεδρος Λεμεσοῦ καὶ Κουρίου» ⁴. Ἡ σύγχυσις αὕτη ἐκλείπει νῦν, καθοριζομένων τῶν τριῶν Ἐπισκοπῶν. Ὡς δ' ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἶδομεν, ἐπὶ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Νικηφόρου (ἀπὸ τοῦ 1660) οὗτος καὶ οἱ λοιποὶ Ἀρχιερεῖς τῆς νήσου ἤρξαντο μεριμνῶντες περὶ τῆς εἰσπράξεως τῶν

1. Φιλίππου Γεωργίου, ἐνθ' ἀν. σ. 88—92. Φ. Ζαννέτου, ἐνθ' ἀν. σ. 1089—1094. Hackett, ἐνθ' ἀν. 208—212. μετάφρασις Παπαϊωάννου, Α, 273—278. Μ. Γεδεών, Κανονικαὶ διατάξεις Β'. Ἐν ΚΠόλει 1887, σ. 384—389.

2. Χρυσοστόμου Α. Παπαδοπούλου, Αἱ Ἐπισκοπαὶ τῆς Ἐκκλησίας Κύπρου, σ. 13.

3. Αὐτόθι, σ. 10—12.

4. Κ. Σάθα, Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη, Β'. σ. ρκζ'.

φόρων τῆς νήσου διὰ τὴν τουρκικὴν Κυβέρνησιν. Τὸ γεγονός τοῦτο παρείχε μὲν αὐτοῖς ἐκάστοτε πολλὰ πράγματα, ἀλλὰ ταυτοχρόνως ἐνίσχυσεν αὐτὰς ἀπέναντι τῶν ἐν τῇ νήσῳ αὐθαγῶν τουρκῶν διοικητῶν.

Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Νικηφόρος τῇ 30 Ἀπριλίου 1662 εὐηχε τα θεμέλια τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς ἐν Λευκωσίᾳ εἰς τιμὴν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου Θεολόγου, ὡς δηλοῖ ἡ σωζομένη ἐπιγραφή ὑπερθεν τῆς δυτικῆς θύρας ἐπὶ πλακόσ, φερούσης τρεῖς ἐγγλύπτους θυρεοὺς, «τεθεμελιώται ὁ πάνσεπτος οὗτος ναὸς τοῦ ἁγίου Ἰωάννου Θεολόγου οἰκείαις χερσίν τοῦ μακαριωτάτου ἀρχιεπισκόπου Κύπρου κ. Νικηφόρου κατὰ τὸ ἀχξβ' ἔτος, ἐν τῇ ἐσχάτῃ τοῦ Ἀπριλίου ἡμέρα δ'.»¹

Ἡ ἐν Λευκωσίᾳ Σύνοδος τοῦ 1668

Δὲν ἔμεινε δὲ ἡ Ἐκκλησία τῆς Κύπρου ἀνεπηρέαστος ἀπὸ τῶν συνταρασσόντων τὴν ὄλην ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν τῆς Ἀνατολῆς κατὰ τὸν 15^{ον} αἰῶνα ζητημάτων, τῶν προκαλεσάντων τὴν συγκρότησιν διαφόρων Συνόδων ἐν ΚΠόλει (1638) καὶ ἐν Ἰασιῶ (1642)². Κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1668 ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Νικηφόρος συνεκάλεσεν ἐν Λευκωσίᾳ, ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαήλ Σύνοδον, εἰς ἣν παρευρέθησαν οἱ Μητροπολίται Πάφου Μακάριος, Κυρηνεῖας Νικηφόρος, Λεμεσοῦ Γεράσιμος ὁ Ἱερομόναχος Ἰλαρίων Κιγάλας, οἱ ἔξαρχοι Ἀμμοχώστου, Ἀρσινόης Κουρίου καὶ Σόλων, πολλοὶ Ἡγούμενοι καὶ ἕτεροι ἀνώτεροι κληρικοί, ἱερεῖς καὶ μοναχοί. Σκοπὸς τῆς Συνόδου ἦτο ἡ καταδίκη τοῦ Καλδινισμοῦ, τὰ δὲ πρακτικὰ αὐτῆς ἐν ἑπτὰ κεφαλαίοις συντάξεν ὁ Ἰλαρίων Κιγάλας, ὅστις καὶ περίληψιν αὐτῶν συντάξας ἐπέδωκεν αὐτὴν τοῖς ἐν Κύπρῳ Φραγκισκανοῖς μοναχοῖς, δημοσιεύσασιν αὐτὴν λατινιστί. Ἐκ τοῦ διασωθέντος πρωτοτύπου κειμένου τῶν πρακτικῶν τῆς ἐν Λευκωσίᾳ Συνόδου³ καταφαίνεται, ὅτι συνεζητήθησαν τὰ περὶ Μυστηρίων γενικῶς, περὶ τῆς Ἀρχιερωσύνης, περὶ τοῦ ἁγ. Μύρου, περὶ νηστείας, περὶ τοῦ μοναχικοῦ σχήματος, περὶ τῆς τῶν ἁγίων τιμῆς (προσκυνήσεως) καὶ πρεσβείας, τέλος περὶ μνημοσύνων τῶν κεκοιμημένων, ἧτοι ζητήματα στρεφόμενα κατὰ τοῦ Καλδινισμοῦ.

1. Ἐφημ. «Φωνὴ τῆς Κύπρου» ἀριθμ. 987. 7 Ἰανουαρίου 1906, «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» ΚΠόλεως, ΚΣΤ'. 1906, ἀριθμ. 4.

2. Χρυσοστόμου Α. Παπαδοπούλου, Δοσίθεος Πατριάρχης Ἱεροσολύμων (1641-1707) Ἐν Ἱεροσολύμοις 1907, σ. 1'. 14.

3. Φίλιππος Γεωργίου, ἐνθ' ἂν σ. 94-98. Πρβλ. Ἰωακείμ Ἰβηρίτου, Ἰλαρίωνος Κιγάλα ὁμολογία πίστεως καὶ κεφάλαιά τινα τῆς ἐν Λευκωσίᾳ τῆς Κύπρου Συνόδου 1668, Περιοδ. «Γρηγόριος Παλαμᾶς» Θεσσαλονίκη Δ'. 1920, σ. 583-584.

Αἱ ἐπὶ ἐνὸς ἐκάστου τῶν σημείων τούτων ἀποφάνσεις τῆς Συνόδου ἔχουσιν ὡς ἑξῆς :

α) Εἴ τις εἴποι τὸν ἐξ ἀληθοῦς ἱερέως ἱερουργούμενον ἄρτον καὶ οἶνον μετὰ τὸ ἀγιασθῆναι (ρητοῖς τισιν ὑπὸ Χριστοῦ νενομοθετημένοις λογίοις) μὴ εἶναι αὐτὸ τὸ σῶμα καὶ αἷμα οὐσιωδῶς καὶ πραγματικῶς τοῦ θεανθρώπου Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, ἀλλ' ἢ τύπον καὶ σύμβολον, ἢ σώζεσθαι μετὰ τοῦ μυστηρίου τὴν οὐσίαν τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου καὶ μὴ μᾶλλον ἐκεῖνα παντελῶς ἀπολείπεσθαι μετὰ τὸν ἀγιασμόν (μόνον ὑπερφυῶς σωζομένων μετὰ τῆς ποσότητος καὶ τῶν λοιπῶν συμβεβηκότων) ὥστε γίνεσθαι ἀληθῆ τινα καὶ ἀκριβῆ μετουσίωσιν, τοὔτέστι μεταβολὴν πάσης τῆς προὔπαρχούσης οὐσίας τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου εἰς ὄλην τὴν οὐσίαν τοῦ δεσποτικοῦ σώματός τε καὶ αἵματος· ἢ μὴ θυσίαν εἶναι λογικὴν κυρίως καὶ ἀναίμακτον, ἱεραστῆριον καθ' ἑαυτὴν τῶν ἁμαρτιῶν ζώντων ἐν μετανοίᾳ καὶ τεθνεώτων· ἢ μὴ δεῖν λατρευτικῶς αὐτὰ τὰ μυστήρια προσκηνεῖσθαι ὡς αὐτὸν τὸν ἐκ δεξιῶν τοῦ αἰωνίου Πατρὸς καθηζόμενον θεάνθρωπον Κύριον, αἵρετικὸς κρινέσθω καὶ τοῖς τῶν αἵρετικῶν ἐπιτιμίοις ὑποκεισθῶ.

β) Τοὺς τὴν ἀρχιερωσύνην μὴ παρὰ Χριστοῦ νενομοθετῆσθαι λέγοντας, ὑπὸ τε τῶν παραλαβόντων εἰς ἡμᾶς καὶ εἰς τοὺς ἑξῆς ἐπίσης μὴ διαδεδόσθαι ἢ μὴ διαδίδοσθαι ρητῇ τινι τελεταρχικῇ τάξει ἢ ἀναγκαίαν μὴ εἶναι τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱεραρχίαν ἢ τὴν ἱερωσύνην χωρὶς Ἐπισκόπου χειροτονίας τελεῖσθαι μόνῃ ψήφῳ ἢ ἐκλογῇ λαοῦ καὶ κλήρου, τοὺς τοιοῦτους αἰρέσεως ὑποδίκους κρίνεσθαι ὡς καὶ τὴν ἀρχαίαν τῶν ἁγίων Ἀποστόλων παράδοσιν καταλύοντας καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν διακόσμησιν ἀνατρέποντας.

γ) Εἴ τις τὸ ἱερώτατον Χρίσμα μὴ ἐν κυρίως ὁμολογῇ τῶν ἐπτὰ μυστηρίων, ἐκ παραδόσεως τῶν Ἀποστόλων ἀπὸ τοῦ παμβασιλέως Χριστοῦ νομοθετηθέν, χάριν τε προσφάτως καὶ ἀγιασμόν ἴδιον ἐκ τούτου τοῖς χριστομένοις προσνέμεσθαι διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὡς χαρακτηριστικῶς βασιλικῶς νοητοῦ ἀξιώματος, σφραγίζοντα εἰς κληρονομίαν οὐρανοῦ βασιλείας, ἔτι τε εὐρωστίαν καὶ ἀνδρείαν κατὰ τῶν ὄρατῶν καὶ ἀοράτων ἐχθρῶν καὶ ῥαμὴν εὐωδίας τῷ Θεῷ ἐν τοῖς ἀγαθοῖς ἔργοις, ὁ τοιοῦτος τὴν ὀλοκληρίαν τῆς ἐκκλησιαστικῆς διακοσμήσεως ἀναιρεῖ, ἣν ἡ σοφία οἰκοδομοῦσα τὸν ἑαυτῆς οἶκον διὰ τῶν ἐπτὰ στύλων προεδήλωσε, καὶ ὁ πάλαι νόμος διὰ τῆς ἐπταφώτου λυχνίας καὶ ἄλλων τύπων ἐν τῷ ναῷ προεικόνισε.

δ) Ἡμεῖς τοῖς τῆς ἁγίας ἐν Γάγγρα συνόδου νενομισμένοις ὁμο-

φρονούντες συναποφαινόμεθα, εἴ τις διὰ νομιζομένην ἄσκησιν ἐν τῇ Κυριακῇ νηστεύει, ἢ χωρὶς σαματικῆς ἀνάγκης τὰς παραδεδωμένας νηστείας εἰς τὸ κοινὸν φυλασσομένας παραλύει, ἀνάθημα ἔστω.

ε) Εἴ τις οὖν τὸ ἰσάγγελον τῶν μοναχῶν καταγινώσκει πολίτευμα καὶ τὰς αὐτῶν συνθήκας τε καὶ ἐπαγγελίας ἐφευρέματα βλασφημήσει τοῦ Σατανᾶ, εἴτε παρθενίαν καὶ ἀγαμίαν, εἴτε πτωχείαν καὶ ἀκτημοσύνην ἐκουσίαν, εἴτε ὑποποιὸν ταπείνωσιν καὶ ὑπακοήν, εἴτε τὴν περὶ τὸ ἔνδυμα καὶ τροφήν σκληραγωγίαν, ἀγρυπνίας τε καὶ χαμαικοιτίας καὶ ὅσα τοιαῦτα, αὐτὸς ἑαυτὸν φιληδονίας, τροφηλῆς τε καὶ ἐμπαθοῦς βιοτεύσεως χαρακτῆρα κεκαυτηριασμένον συνίστησιν· αὐτὸς ἑαυτῷ τε ἐκ παραλλήλου, ἢ καὶ ἐνδοτικώτερον ἐπισπάσασθαι τὸ ἀνάθημα, ὅπερ ἡ ἀγία ἐν Γάγγρα Σύναδος τοῖς ἐν παρθενία καὶ ἐγκρατεία, τοῖς ἐν γάμφῳ καὶ βρωμάτων ἐλευθερία χρωμένοις δι' ὑπερηφανίαν καὶ κεκαυτηριασμένην ὄντως συνείδησιν ἐκφαυλίζουσιν ἀπεμβρόντησεν.

στ) Τοὺς τὴν δουλικὴν τῶν ἁγίων προσκύνησιν ἀθετοῦντας καὶ τὰς αὐτῶν ὑπὲρ τῶν ἱκετευόντων πρεσβείας διαβάλλοντας καὶ τὴν τιμὴν τῶν ἁγίων εἰκόπων τε καὶ ἱερῶν σκευῶν, οὐδὲν ἤττον καὶ ἡμεῖς ἀθετοῦμεν καὶ ἀποστρεφόμεθα ἢ τοὺς πρόην ἁγιομάχους καὶ ταῖς ἀραις τῆς Ζ'. Συνόδου ὑπευθύνους καὶ τῶν πατρικῶν παραδόσεων ἀνακηρύττομεν ἅμα ἐχθροὺς καὶ τῆς τῶν ὀρθοδόξων ὁμηγύρευος ἐκκηρύττομεν.

ζ') Θαρρούντως ἀποφαινόμεθα, ὅτι οἱ τὰς ὑπὲρ τῶν ἐν πίστει καὶ μετανοίᾳ κεκοιμημένων γινομένας εὐποιίας τε καὶ προσφορὰς καὶ τὰ παραπλήσια τούτοις ἀναιροῦντες καὶ τὰς ἐν στερησει τε καὶ ἀναβολῇ τῆς μακαριότητος ὀδυνηρῶς ἐχούσας ψυχὰς ὠφελεῖν ταῦτα εἰς ἄνεσιν καὶ περικοπήν τῆ· ἀναβολῆς ἀπαρνούμενοι, ἀλλότριοι τῷ ὄντι τῆς τῶν ὀρθοδόξων μερίδος κρινέσθωσαν καὶ τῶν ἀποστολικῶν καὶ πατρικῶν παραδόσεων παρασβάται·.

Ἡ διατύπωσις σημείων τινῶν τῶν ἀποφάνσεων τούτων τῆς ἐν Λευκοσίᾳ Συνόδου, γενομένη ὑπὸ τοῦ Ἰλαρίωνος Κιγάλα, λατινικὴν λαβόντος θεολογικὴν μόρφωσιν, εὔρηται ὑπὸ ἐπίδρασιν λατινικὴν, λαθοῦσαν τοὺς ὑπογράφαντας αὐτάς. Εὐθὺς δ' ἐν ἀρχῇ διατυπῶται ἡ γνώμη καθ' ἣν ὁ καθαγιασμὸς τῶν τιμίων δώρων ἐν τῇ θεῖᾳ εὐχαριστίᾳ γίνεται διὰ τῆς ἐκφωνήσεως τῶν Κυριακῶν λογίων. Ἀλλὰ τὴν γνώμην ταύτην διαρρήδη ἀπέκρουσεν πάντοτε ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία, ὀρθῶς πρεσβεύουσα ὅτι ἡ ἐκφωνήσις τῶν Κυριακῶν λογίων ἔχει ἱστορικὴν μᾶλλον σημασίαν καὶ ὅτι ὁ καθαγιασμὸς τῶν τιμίων δώρων γίνεται διὰ τῆς ἐπικλήσεως. Ὁ συντάκτης τῶν ἀποφάνσεων τῆς ἐν Λευκοσίᾳ Συνόδου προκειμένου

~~περὶ τῆς εἰς ταῦτ' ἀγίου ἀπονειομένης τιμῆς ὀνομάζει αὐτὴν «δουλικὴν προσκύνησιν», περὶ δὲ τῶν ἑνὲς τῶν κεκοιμημένων μνημοσύνων ὁμιλεῖ κατὰ τρόπον μὴ ἀποκλείοντα τὴν περὶ καθαρτηρίου πυρὸς δόξαν τῶν λατίνων.~~

Ὁὐχ ἤττον, παρὰ τὰ ἐπισημὰ ταῦτα σημεῖα τῆς διατυπώσεως τῶν ἀνωτέρω ὄρων τῆς ἐν Λευκωσίᾳ Συνόδου, σκοπούσης ν' ἀποκρούσῃ τὸν Καλδινισμόν, γενικῶς εἶπειν, ἡ Σύνοδος ὀρθόδοξον ἐξέθηκε διδασκαλίαν. Βραδύτερον δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Ἰλαρίων Κιγάλας ἐν ὁμολογίᾳ πίστεως, ἐπιδοθείσῃ εἰς τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην, ἐξηγήσῃ σαφέστερον καὶ ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν λατινικὴν τὴν ὀρθόδοξον διδασκαλίαν, ἀποκρούσας ἰδίως τὴν περὶ καθαρτηρίου πυρὸς λατινικὴν δόξαν. Ἡ ἐν Λευκωσίᾳ Σύνοδος παρέστησε τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν Κύπρου συμμετέχουσαν τῆς ζωῆς τῆς καθόλου ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἣν ἀπησχόλουν τότε τὰ ὑπ' αὐτῆς ἐξετασθέντα ζητήματα.

Ὅπως δὲ ἔτρωται τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας Σύνοδοι οὕτω καὶ ἡ ἐν Λευκωσίᾳ συνεκροτήθη προφανῶς τῇ ὑποκινήσει τῶν λατίνων, ἐπιθυμούντων νὰ παραστήσωσιν ἐναντίον τοῦ Καλδινισμοῦ σύμφωνον τὴν Ἀνατολικὴν πρὸς τὴν Λατινικὴν Ἐκκλησίαν. Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται τὸ γεγονός τῆς ἀποφυγῆς ἐν τῇ διατυπώσει τῶν ἀνωτέρω ὄρων πάσης ἀντιθέσεως πρὸς τὴν λατινικὴν διδασκαλίαν καὶ τὸ ὅτι ἔσπευσαν οἱ λατῖνοι, λαβόντες παρὰ τοῦ Ἰλαρίωνος Κιγάλα, νὰ δημοσιεύσωσι λατινιστὶ τὰς ἀποφάνσεις τῆς ἐν Λευκωσίᾳ Συνόδου.

Κατὰ τὸ αὐτὸ δ' ἔτος τῆς συγκροτήσεως τῆς Συνόδου ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Νικηφόρος διὰ τοῦ ἐμπόρου Λουτζου Βάρρη (Luigi Barrie) ἐζήτησε νὰ ἔλθῃ εἰς συνεννοήσεις μετὰ τοῦ Δουκὸς τῆς Σαβοΐας περὶ ἀπελευθερώσεως τῆς Κύπρου ἀπὸ τῶν Τούρκων, ἐπαναλαβὼν τὰς παλαιότερας ἀποπειράς. Ἀλλὰ καὶ αὕτη οὐδὲν ἀπέτελεσμα. Ὁ Βάρρη μόλις μετὰ ἐν καὶ ἡμισυ ἔτος ἀπὸ τῆς ἀναχωρήσεώς του ἐκ Κύπρου ἠδυνήθη νὰ φθάσῃ εἰς Ἰταλίαν. Ἐκ τῶν ἐκθέσεων δὲ αὐτοῦ ἐγνώσθησαν λεπτομέρειαί τινες περὶ τῶν βαρυτάτων φόρων εἰς οὓς οἱ Κύπριοι ὑπεβάλλοντο, περὶ τῶν τουρκικῶν διοικητικῶν καὶ δικαστικῶν ἀρχῶν, περὶ τῆς παραγωγῆς τῆς νήσου καὶ τῆς ἐν γένει οἰκονομικῆς καταστάσεως τῶν κατοίκων, τὰ πάνδεινα ὑφισταμένων παρὰ τῶν τυράντων Τούρκων¹.

Τρία ἔτη μετὰ τὴν Σύνοδον εἰς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Νικηφόρον συνέβη λυπηρὸν τι ἐπεισόδιον. Τῷ 1671 ὁ Πατριάρχης ΚΠ. Παρθένιος δ' ἀπεστάλη ἐξόριστος εἰς Κύπρον. Ἄλλ' ὁ γέρων Ἀρχιεπίσκοπος ἦλθεν εἰς ἐπικοινωνίαν πρὸς αὐτόν, ἀγνοῶν ὅτι ἦτο καθηρημένος, προ-

1. Mas Latrie, ἐνθ' ἄν. III, 380 ἐξ. Φ. Ζαννέτου, ἐνθ' ἄν. Α, 1097—101,

καλέσας οὕτω τὴν δυσaréσκειαν τοῦ Πατριάρχου ΚΠ. Διονυσίου δ', ὅστις μετὰ τῶν Πατριάρχων 'Αντιοχείας Νεοφύτου (1672) καὶ 'Ιεροσολύμων Δοσιθέου (1699-1707) καὶ τῆς Πατριαρχικῆς Συνόδου πρᾶξις εἰς καταδίκην τοῦ Νικηφόρου. Ὅθεν τῷ 1672 ἠναγκάσθη οὗτος, συνοδευόμενος καὶ ὑπὸ τοῦ Κυρηναίας Λεοντίου νὰ μεταβῇ εἰς ΚΠολιν καὶ ζήτησις συγγνώμην, προθύμως παρασχεθεῖσαν αὐτῷ. Κατὰ τὴν ἐν ΚΠόλει διαμονὴν τοῦ Νικηφόρου τῷ 1672 ἐξεδόθη παρὰ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Διονυσίου δ'. ἐπίσημος ἐκκλησιαστικὴ πρᾶξις, ἣν συνυπέγραψεν ἐκτὸς τοῦ 'Αρχιεπισκόπου καὶ ὁ συνοδεύσας αὐτὸν Κυρηναίας Νικηφόρος, δι' ἧς ἡ Μονὴ Κύκκου ἀνεγνωρίσθη αὐθις σταυροπηγιακὴ, ἐλευθέρᾳ ἀπὸ τοῦ 'Αρχιεπισκόπου, αὐτόνομος, αὐτοδέσποτος, μηδενί, μήτε τῷ 'Αρχιεπισκόπῳ, μήτε τοῖς κατὰ τὰ ὄρια αὐτῆς ἀρχιερατεύουσιν 'Επισκόποις ὀφειλουσά τι παρέχειν, μνημονεύουσα μόνον τοῦ ὀνόματος τοῦ 'Αρχιεπισκόπου καὶ τηροῦσα τὰς παλαιὰς αὐτῆς προνομίας. Κατὰ τὴν ἐν ΚΠόλει παρουσίαν τοῦ Νικηφόρου συνέβη τὸ σπουδαῖον γεγονός τῆς παρὰ τῆς Ὑψηλῆς Πύλης ἀναγνωρίσεως τοῦ 'Αρχιεπισκόπου καὶ τῶν λοιπῶν 'Αρχιερέων τῆς Κύπρου ὡς ἀντιπροσώπων τοῦ λαοῦ αὐτῆς, δυναμένων νὰ μεσιτεύωσιν ἀπ' εὐθείας παρ' αὐτῇ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ. Ἐκτοτε δὲ ἤρξατο καὶ ἡ εἰσπραξις τῶν φόρων παρὰ τῶν 'Αρχιερέων καὶ ἐν γένει ἡ ἀνάμιξις αὐτῶν εἰς τὴν διοίκησιν τῆς νήσου. Ἐν τέλει δὲ τοῦ 1672 ἦ ἐν ἀρχῇ τοῦ ἐπιόντος ἔτους ὁ 'Αρχιεπίσκοπος Νικηφόρος, φέρων τὸ ἐπίσημον πατριαρχικὸν ἔγγραφο, δι' οὗ συνεχωρήθη, ἐπέστρεψεν εἰς Κύπρον καὶ μετὰ διετίαν (1674) ἔνεκα γήρατος καὶ ἀσθενείας παρητήθη τοῦ 'Αρχιεπισκοπικοῦ θρόνου¹. Ἡ ἀρχιερατεία αὐτοῦ, παρετάθη ἐπὶ τεσσαράκοντά καὶ ἐπέκεινα ἔτη μέχρι τοῦ 1674. Ἄλλ' ἔξῃ ἔτι ὁ γέρων 'Αρχιεπίσκοπος καὶ τῷ 1676, ὡς περαιτέρω θὰ ἴδωμεν.

• Ο 'Αρχιεπίσκοπος Ἰλαρίων Κιγάλας

Διάδοχος τοῦ Νικηφόρου ἐν τῷ 'Αρχιεπισκοπικῷ θρόνῳ ἐξελέγη ὁ Ἰλαρίων Κιγάλας (1674-1679) κληρικὸς μεγάλης παιδείας καὶ ἱκανότητος². Ὁ Ἰλαρίων, ἱερώλυμος πρότερον καλούμενος, ἐγεννήθη ἐν Λευκοσίᾳ τῇ 4 Ὀκτωβρίου 1624, βαπτισθεὶς τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ τοῦ ἐπιόντος ἔτους ἐν Ἀρμοχώστῳ³. Ὁ πατὴρ αὐτοῦ, Ματθαῖος Κιγάλας, ἱερεὺς καὶ

1. Φιλ. Γεωργίου, ἐνθ' ἀν. σ 93 Κ. Δελικάνη, ἐνθ' ἀν Β, 557-559. Κ. Σάθα, Μεσ. Βιβλιοθήκη, Γ, 589. «Ἐκκλησ. Ἀλήθεια», ΚΣΤ', 1907, ἀριθ. 4.

2. Le Quien, Oriens Christianus, II, 1055. 6. Hackett, ἐνθ' ἀν. μετάφρασις Παλαιῶννου Α., 280 ἔξ.

3. E. Legend, Bibliographie hellénique (XVII siècle) III, 312.

~~πρωτοπόρος τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Κύπρου, ἐγένετο γνωστὸς διὰ τῆς~~
 ἐκδόσεως διαφόρων λαϊκῶν συγγραμμάτων, ἐκ δὲ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ ὁ
 μὲν Ἰωάννης διεκρίθη ὡς φιλόσοφος, ὁ δὲ Δημήτριος ὡς ἰατρός, ἐν ΚΠό-
 λει καὶ ἀλλαχοῦ διατρίψας ¹. Τῷ 1630, τῇ ἐνεργείᾳ πάντως τοῦ προί-
 σταμένου τῆς ἐν Ἑνετίᾳ Ἑλληνικῆς Κοινότητος Ἀρχιεπισκόπου Φιλα-
 δελφείας Θεοφάνους Ξανάκη (1617-1632), τοῦ Κυπρίου καὶ τῶν συμπο-
 λιτῶν αὐτοῦ, μελῶν τῆς Κοινότητος, προσεκλήθησαν ὡς ἐφημέριοι ἱερεῖς
 ὁ Ματθαῖος Κιγάλας καὶ ὁ Πέτρος Κώνστας ². Ὡς ἦτο δὲ ἀκόλουθον ἡ
 ἐγκατάστασις τοῦ Ματθαίου Κιγάλα ἐν Ἑνετίᾳ συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐκ-
 παιδευσιν τῶν τέκνων αὐτοῦ ἐν ταῖς Σχολαῖς τῆς ἑσπερίας Εὐρώπης καὶ
 τὴν μεγάλην αὐτῶν ἀνάδειξιν. Τῇ 15 Ὀκτωβρίου 1635 ὁ Ἰλαρίων, ἐν-
 δεκαετῆς μόλις τὴν ἡλικίαν εἰσήχθη εἰς τὴν ἐν Ρώμῃ Σχολὴν τοῦ ἁγίου
 Ἀθανασίου, διατρίψας μὲν ἐν αὐτῇ ἐπὶ 13 ὄλα ἔτη, ἀποφοιτήσας δὲ
 κατὰ μῆνα Μάϊου τοῦ 1648 μετὰ μεγάλης εἰς τὰ μαθήματα ἐπιδό-
 σεως ³. Πιθανῶς ἐν αὐτῇ τῇ Σχολῇ τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου προσήλθεν
 εἰς τὰς τάξεις τοῦ Κλήρου μετονομασθεὶς Ἰλαρίων, ἐπαινεῖται δὲ ὑπὸ
 τῶν συγχρόνων αὐτοῦ ἐπὶ τῇ εὐσεβείᾳ καὶ τῇ παιδείᾳ αὐτοῦ. Μετέβη δὲ
 εἰς Πατάβιον πρὸς ἐξακολούθησιν τῶν μελετῶν αὐτοῦ. Ὁ μαθητὴς αὐτοῦ
 ὕστερον χρηματίσας Νικόλαος Βουβούλιος πληροφορεῖ ὅτι ὁ Ἰλαρίων
 διαρκῶς ἠσχολεῖτο περὶ αὐστηροτάτας νηστείας, μακρὰς προσευχὰς
 καὶ ἀγρυπνίας, καὶ ἐνδελεχεῖς μελέτας. Ἐλαχίστας μόνον ἐκοιμάτο
 ὥρας, οὐχὶ ἐπὶ κλίνης ἀλλ' ἐπὶ ἔδρας. Ἐφερε πιναρὸν χιτῶνα καὶ ἑσω-
 τερικὸν περιβλήμα ἐκ σιδήρου, χάριν ἀσκήσεως καὶ κοθόρνους εἰς τοὺς
 γυμνοὺς αὐτοῦ πόδας, ἐπεσκευασμένους κατὰ τὰ ἄκρα. Ὁ δὲ Νικόλαος
 Παπαδόπουλος Κομνηνὸς πληροφορεῖ ὅτι ὁ Ἰλαρίων κατὰ τὴν ἐν Πα-
 ταβίῳ διαμονὴν αὐτοῦ ἐτέλει τὴν θεῖαν λειτουργίαν, κατὰ τὴν διάταξιν
 τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἐν ἰδίῳ εὐκτηρίῳ, φυλάττων ἐν τῷ κοιτῶνι
 αὐτοῦ τὴν θεῖαν Εὐχαριστίαν. Τοῦτο μαθὼν ὁ λατίνος Ἐπίσκοπος Πα-
 ταβίου ἀνέτρεψε τὴν στηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Ἰλαρίωνος ἁγίαν Τράπεζαν,
 ἀνακομίσας μεγαλοπρεπῶς τὴν θεῖαν Εὐχαριστίαν εἰς τὴν Βασιλικὴν
 τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου καὶ μεταδοὺς αὐτὴν εἰς τοὺς Ἑλληνοπαῖδας ⁴.

1. Γ. Ζαβίρα, Νέα Ἑλλάς, σ. 464. Μελετίου, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (προσθήκη Βενδότη) Δ, 68-69. Κ. Σάθα, Νεοελληνικὴ Φιλολογία, σ. 298. Ἄνδρ. Δημητραπεοπούλου, Προσθήκαι καὶ διορθώσεις εἰς τὴν Νεοελληνικὴν Φιλολογίαν Κ. Σάθα, σ. 47.

2. Βελοῦδου, ἐνθ' ὄν. σ. 181.

3. E. Legrand, ἐνθ' ἄν. III, 319.

4. Νικ. Κομν. Παπαδοπούλου, Historia Gymnasii Patav. I. 368. Ὁ Νικ. Κομνηνὸς Παπαδόπουλος χαρακτηρίζει τὸν Ἰλαρίωνα (I, 369) ὡς ἄνδρα ἁγιάτατον, σπουδάσαντα ἐν Ρώμῃ, ἠσκημένον νηστείας καὶ ἱεραῖς ἀγρυ-

~~Τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο ἠγάγασε τὸν Ἰλαρίωνα νὰ ἐπισπεύσῃ τὴν ἐκ Παταδίου ἀναχώρησιν, οὐχ ἤτεον κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ διαμονῆς αὐτοῦ ἦτο ὁ Ἰλαρίων ὑπέρμαχος τῆς διδασκαλίας τῆς λατινικῆς Ἐκκλησίας. Ὁ Βουβούλιος ἀναφέρει σφοδρὰς αὐτοῦ συζητήσεις πρὸς τὸν Κερκυραῖον Ἕλληνα Στάμον Τριανταφύλλου, πολεμοῦντα αὐτήν. Τὴν αὐτὴν πληροφορίαν περὶ τοῦ Ἰλαρίωνος παρέσχε καὶ ὁ Ἰωάννης Ἀλβάνης¹, ὅθεν φαίνεται ὅτι προσέκειτο μᾶλλον τῇ λατινικῇ Ἐκκλησίᾳ². Τοῦτο καταδεικνύεται καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ἀπελθὼν ἐκ Παταδίου ἐπεσεχέφθη διαφόρους τῆς Ἀνατολῆς χώρας καὶ ἰδίως τὴν Ἥπειρον, ἀποσταλεῖς ὑπὸ τῆς λατινικῆς Ἐκκλησίας ὡς ἱεροκήρυξ καὶ διδάσκαλος³, ἐπανακάμφας δὲ εἰς τὴν Δύσιν, διωρίσθη διευθυντὴς τοῦ ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Κωτσούνου (†1653) ἰδρυθέντος ἐν Παταδίῳ Ἑλληνικοῦ Σχολείου τῷ 1657. Μετὰ τριετίαν ὁμοῦ ἀναλαβὼν πάλιν τὰς περιοδείας αὐτοῦ, ὡς ἀπεσταλμένος τῆς λατινικῆς προπαγάνδας, ἐκήρυτε τὸν θεῖον λόγον καὶ ἴδρυσεν Σχολὰς. Ἐνιαχοῦ δὲ ἐνεφανίζετο μᾶλλον ὡς ὀρθόδοξος, ὡς συνέβη ἐν ΚΠόλει, ὅπου μετέβη κατὰ τὴν περιοδείαν του ἐκείνην. Ἐν ΚΠόλει ἴδρυσεν Σχολήν, ἣτις ταχέως ἀπέδωκε λαμπροὺς καρπούς. Τρεῖς μῆνας μετὰ τὴν ἴδρυσιν τῆς Σχολῆς, ἦτοι κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1660, ὁ Πατριάρχης ΚΠ. Παρθένιος δ' (1657—1662 τὸ α'). ἐξέδωκεν «Ἐυεργετήριον Πατριαρχικὸν καὶ Συνόδικὸν φιλοτιμηθὲν Ἰλαρίωνι Κιγάλα τῷ Κυπρίῳ, δι' οὗ, διὰ τὴν παιδείαν, διὰ τὸ «φιλορθόδοξον» καὶ τὴν ἀγάπην πρὸς σύστασιν Σχολείων, μάλιστα δὲ τὴν πρόδον τῆς ἐν ΚΠόλει Σχολῆς, ἧς τρίμηνον ἤδη προΐστατο» κατὰ δὲ τὴν ἐν τοῖς γυμνασίοις πρὸς τοὺς φοιτῶντας ὑφήγησιν τοσαύτην ἐπεδείξαντα δεξιότητα καὶ φιλοπονίαν, ὥστε τρίμηνον ἐκπαιδευομένους ἤδη τοὺς μαθητὰς ταχίστους καὶ μεγίστους ἐν διαλέξει δημοσίαις ἀποφαίνεσθαι τὴν ἐπίδοσιν, «διὰ πάντα ταῦτα, ἀνεκήρυσεν αὐτὸν» μέγαν θεολόγον τῆς Μ. Ἐκκλησίας μετὰ τῶν σχετικῶν προνομίων καὶ ἐξάρχοντα καὶ ἐπιθεωρητὴν τῶν ἀπανταχοῦ διδασκάλων «πρὸς δὲ ἀνέθηκεν αὐτῷ» καὶ περὶ τῶν βιβλίων τῆς Ἐκκλησίας μάλιστα τῶν Ἐνετίησιν ἐκδιδομένων ὅπως διορθῶνται ὑψηγεσθαι τὰς ὑποθήκας, κωλύειν τε ὅση δύναμις ἢ~~

πνίαις, ἔμπειρον δὲ τῆς τε γλώσσης καὶ τῆς ἑλληνικῆς ποιήσεως ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ὀλίγοι οὐκ ἦσαν πρὸς ἐκεῖνον ὅμοιοι κατὰ τὴν παλαιὰν ἐποχὴν, οὐδεὶς δὲ μετὰ τοὺς παλαιοὺς ἔγραψε τεχνικώτερον ἑλληνιστὶ ποιήματα μέχρι μᾶς μυριάδος στίχων».

1. Παρὰ E. Legrand, ἐνθ' ἄν. III, 322. Le Quien, Oriens Christianus, II, 1055. 6.

2. Ποβλ. Rodota, Rito greco in Italia, III, 209-210.

3. Νεοφύτου Ροδηνοῦ, ἐνθ' ἄν. σ. 47.

μηδὲν κατατολμᾶσθαι τῆς ἀληθείας¹ τῶν νομίμων καὶ δικαίων καὶ ἐθίμων τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ἢ τολμηθέντων σκουδάζειν ἀνατρέπειν καὶ ἐξελέγχειν»². Μὴ παραμείνας ὁμοῦ ἐν ΚΠόλει ὁ Κιγάλας ἐξηκολούθησε τὰς περιοδείας αὐτοῦ. Τῷ 1663 εὕρισκετο ὡς διδάσκαλος ἐν Ληξουρίῳ τῆς Κεφαλληνίας³. Εἶτα μετέβη εἰς Χίον καὶ Σμύρνην κηρύττων τὴν λατινικὴν διδασκαλίαν, καταδιωχθεὶς δὲ ὑπὸ τῶν ὀρθοδόξων μετέβη εἰς ΚΠολιν, ἔνθα παρουσιάσθη πάλιν ὑπὸ ἑλως διάφορον μορφήν. Διότι ἔκτοτε δὲν παύει μὲν κυμαινόμενος μεταξὺ τῆς ὀρθοδόξου καὶ τῆς λατινικῆς πίστεως, ἀλλ' εἶναι μᾶλλον ὀρθόδοξος, εὐγλώττως κηρύττων τὸν θεῖον λόγον. Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ἀνταμειβὸν καὶ πάλιν αὐτὸν διὰ τὸν ὑπὲρ τοῦ κηρύγματος τοῦ θεοῦ λόγου μέγαν ζῆλον, ἀφοῦ ὁμοῦ προηγουμένως ἔλαβε παρ' αὐτοῦ ὀρθόδοξον ὁμολογίαν πίστεως, ἐτίμησεν αὐτὸν ἑλως ἐξαιρετικῶς. Τῷ 1666 κατὰ μῆνα Μάϊου ἐπιδοῦς τὴν ὀρθόδοξον ὁμολογίαν πίστεως εἰς τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην Παρθένιον δ'. τὸ ε'. πατριαρχεῦοντα⁴, ὠνομάσθη ὑπ' αὐτοῦ «ἰεπίσκοπος, Μέγας Θεολόγος τοῦ Οἰκουμενικοῦ θρόνου καὶ ἑξαρχος τῶν ἀπανταχοῦ τῆς Ἐκκλησίας διδασκάλων», ἔχων τὸ προνόμιον τὸ φέρειν μανδύαν, βακτηρίαν καὶ ὑακινθόχρουν σκιάδιον⁵. Μετὰ μικρὸν εὕρισκομεν αὐτὸν ἐν Κύπρῳ, συμμετέχοντα τῆς Συνόδου τοῦ 1668, ἧς τὰ πρακτικὰ συνέταξεν, ὡς εἶδομεν, ὑπὸ λατινικὴν μᾶλλον ροπήν, δηλωτικὴν τῶν διακυμάνσεων, ἅς πάντοτε ὑφίστατο⁶. Δίαν ταχέως ἀπελθὼν ἐκ Κύπρου μετέβη εἰς ΚΠολιν καὶ ἐζήτησε παρὰ τοῦ νέου Πατριάρχου Μεθοδίου γ'. (1668—1671) τὴν ἐπικύρωσιν τοῦ ἀξιώματος, ὅπερ εἶχε λαβὼν παρὰ τοῦ Παρθενίου δ'. Ὁ Μεθόδιος ἔστεργεν εἰς τοῦτο, ἀλλ' ἀπήτησεν νέαν ὁμολογίαν πίστεως καὶ διότι· ἢ εἰς τὸν Παρθένιον δοθεῖσα δὲν εὐρέθη, ἄγνωστον διὰ τίνα

1. Ὡς γνωστὸν τὰ ἐν Ἑνετίᾳ, ἐκδιδομένα τότε ἐκκλησιαστικὰ βιβλία παρεφθείροντο ὑπὸ τῶν λατίνων, διὰ τῆς παρεισαγωγῆς λέξεων καὶ φράσεων συμφώνως πρὸς τὰς δοξασίας αὐτῶν.

2. Σπ. Λάμπρου, Νέος Ἑλληνομνήμων, ΙΣΤ'. 1922, σ. 28.29.

3. Παρὰ Legrand ἔνθ' ἀν. σώζεται ἡ ἑξῆς σημείωσις ἐκ κώδικος τοῦ ἐν Ληξουρίῳ ναοῦ τοῦ Παντοκράτορος «Εἰς τὰ 1663 ἦλθεν ἐνταῦθα ὁ Ἰλαρίων ἱεροδιδάσκαλος καὶ ἱεροκήρυξ Κιγάλας ὁ Κύπριος καὶ ἀνεδέχθη προσθύμωσ καὶ δλοψύχως μέγα τι ἐγχείρημα, τοῦτέστι νὰ θεμελιωθῇ ἓνα διδασκαλεῖον ἄμισθον, εἰς τὸ ὁποῖον μὲ ἀκατάπανστον διαδοχὴν διδασκάλων νὰ ριζώσῃ κάθε λογῆς ἐπιστήμην... οὗτος δὲ ὑπεσχέθη καὶ τὴν ἀνέγερσιν τοῦ τότε κατερειπωμένου ναύτου, ὃν καὶ ἀνήγειρε».

4. Ἰωακείμ Ἰβηρίτου, Ἰλαρίωνος Κιγάλα ὁμολογία πίστεως καὶ κεφάλαιά τινα τῆς ἐν Λευκωσίᾳ τῆς Κύπρου Συνόδου, 1668, Περιοδ. «Γρηγόριος Παλαμᾶς» Θεσσαλονίκη, Δ'. 1920, σ. 584. 585.

5. Κυπριανοῦ, Ἱστορία, σ. 313, Κ. Σάθα, Νεοελληνικὴ φιλολογία, σ. 300.

6. E. Legrand, ἔνθ' ἀν. III, 337.

λόγον, κατακεχωρημένη ἐν τῷ κώδικι τοῦ Πατριαρχείου καὶ διότι ὁ Κιγάλας πάλιν ὑπέπτος κατέστη μετὰ τὴν ἐν Λευκοσίᾳ Σύνοδον. Ἐνεκα τοῦ τελευταίου λόγου ἐξηγήθη παρ' αὐτοῦ νὰ ἐκθέσῃ ἐν τῇ ὁμολογίᾳ ἰδίως τὰ σχετικὰ πρὸς τὰς μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν ὀρθοδόξου καὶ λατινικῆς διαφορᾶς. Τῇ 13 Μαΐου 1670 ὑπέβαλε τὴν νέαν ταύτην ὁμολογίαν ὁ Κιγάλας, λεπτομερεστέραν τῆς πρώτης καὶ ἐναντίον τῆς λατινικῆς Ἐκκλησίας στρεφομένην, πρὸς ἄρσιν τῶν ἔνεκα τῆς ἐν Λευκοσίᾳ Συνόδου παρεξηγήσεων ¹.

Ἐκ ΚΠόλεως ὁ Κιγάλας μετέβη εἰς Βουκουρέστιον ², ἔνθα κατὰ τὰ ἔτη 1670-1671 εὐρίσκετο, ἐκεῖθεν δὲ διὰ τῆς ΚΠόλεως πάλιν εἰς Ἱεροσόλυμα, πρὸς προσκύνησιν τῶν Ἁγίων Τόπων μεταδὰς συνειργάσθη μετὰ τοῦ πολυμαθοῦς πρῶην Πατριάρχου Ἱεροσολύμων Νεκταρίου, εἰς σύνταξιν τοῦ ἐναντίον τῶν λατίνων περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ Πάπα πολυκρότου συγγράμματος αὐτοῦ ³. Περὶ τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις διατριβῆς τοῦ Ἰλαρίωνος ἔγραφεν ὁ Πατριάρχης Νεκτᾶριος πρὸς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Φιλαδελφείας καὶ προϊστάμενον τῆς ἐν Ἑνετίᾳ Ἑλληνικῆς Κοινότητος Μελέτιον Χορτάκιον τὰ ἑξῆς. «Ὁ ἱεροδιδάσκαλος καὶ μέγας θεολόγος τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας (κύριος Ἰλαρίων Κιγάλας) εἰς προσκύνησιν ἀφίκετο πέρυσι τῶν σεβασμίων καὶ ἱερῶν Τόπων διέτριψε δὲ παρ' ἡμῖν σχεδὸν μῆνας δέκα, κόρον μὴ ἔχων λαθεῖν τῆς ἀγίας ταύτης γῆς ἔδεξι-ωσάμεθα δὲ οὐχ ὡς ἔχρην ἄνδρα τοιοῦτον, ἀλλ' ὡς τὸ καθ' ἡμᾶς συνεχῶρει. Τοῦτ' ὁ ἐπανερχομένῳ γράμματα ἐπεδώκαμεν πρὸς τε τὴν σὴν σοφωτάτην καὶ ἱερὰν κεφαλὴν καὶ πρὸς τὸν ἐντιμότατον καὶ ἐπιφανέστατον ἄρχοντα Γκαγιάννην καὶ τέως μὲν οὐκ οἶδαμεν ἢ πέπομφε ἢ ἔτι παρακατέχει ταῦτα· οὐδὲν πλέον περὶ αὐτοῦ ἡμῖν ἤκουσται, εἰμὴ ὅτι γε ἐντεῦθεν εἰς Διμασκὸν ἀπῆλθεν κάκειθεν πρὸς τὴν ἐνεγκαμένην. Ἦν δὲ γνώμης, οὕτως ἔχων ἵνα πρὸς τὴν Βύζαντος ἐπανακάμψῃ» ⁴. Ἐκ τούτων καταφαίνεται ὅτι ὁ Ἰλαρίων Κιγάλας διατρίψας ἐν Παλαιστίνῃ ἐπὶ δέκα μῆνας μετέβη ἐκεῖθεν εἰς Δαμασκόν, σκοπῶν διὰ τῆς πατρίδος αὐτοῦ Κύπρου νὰ μεταβῇ εἰς ΚΠολιν.

Ἀλλὰ καθ' ὃν χρόνον εὐρίσκετο ἐν Κύπρῳ, ὡς πληροφορεῖ ὁ Νικόλαος Βουβούλιος, ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Νικηφόρος, μὴ δυνάμενος ἔνεκα βαθυτάτου γήρατος νὰ κρατήσῃ τὸ θάρος τῆς ἀρχιεπισκοπῆς, ἀφοῦ πολ-

1. Ἰωακείμ Ἰβηρίτου, ἐνθ' ἄν. σ. 585—589.

2. Μ. Γεδεών, Νεόφυτος Μητροπολίτης Ἀδριανουπόλεως, Ἐν ΚΠόλει 1913, σ. 22. 24.

3. Κωνσταντίνου, τοῦ ἀπὸ Σιναίου Πατριάρχου ΚΠ. Βιογραφία καὶ συγγραφαὶ αἱ ἐλάσσονες, σ. 149.

4. Μ. Γεδεών, Νεκταρίου Πατριάρχου Ἱεροσολύμων 5 αὐτόγραφοι ἐπιστολαί, Ἐν ΚΠόλει 1913, σ. 16. 17.

λάκις ἐξεφράσθη ὅτι θέλει νὰ παραχωρήσῃ τὸ ἀξίωμα εἰς τὸν Ἰλαρίωνα Κιγάλαν, ἐξεδήλωσε καὶ ἐπισήμως τὴν ἐπιθυμίαν αὐτοῦ ἐν Συνόδῳ τῶν Ἀρχιερέων. Ὁ Ἰλαρίων ἐπὶ πολὺ ἀντίστατο, ἀλλ' ἡ Σύνοδος διὰ θεῆς ἐξελέξατο αὐτὸν Ἀρχιεπισκοπικόν καὶ ἐπιμόνως ἐπέβαλεν αὐτῷ τὸ ἀξίωμα τοῦ Ἀρχιεπισκόπου. Ταῦτα δὲ πληροφορῶν ὁ Βουδούλιος στηρίζεται ἐπὶ τῆς ἐπισήμου συνοδικῆς πράξεως τῆς ἐκλογῆς καὶ ἐπὶ τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Ἰλαρίωνος πρὸς τὸν Νικηφόρον ¹.

ὑπὸ τοιαύτας λοιπὸν περιστάσεις ἐν τέλει τοῦ 1674 ὁ Ἰλαρίων Κιγάλας ἄκων εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ Ἀρχιεπισκόπου προήχθη. Κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1675 γράφας πρὸς αὐτὸν ὁ Νεκτάριος ἐξ ἁγίου Ὁρους Σινᾶ παρεπονεῖτο μὲν ὅτι δὲν ἐλάμβανε παρ' αὐτοῦ ἐπιστολάς ἐνεκωμίαζε δ' αὐτὸν ὡς περὶ τὰ θεῖα σοφὸν καὶ ἐπιστήμονα, ἐπαξίως καταλαβόντα τὸ Ἀρχιεπισκοπικὸν ἀξίωμα. Προσέθετεν ὅμως ὁ Νεκτάριος καὶ ταῦτα, «πυνθάνομαι Κοσμᾶν τινὰ, παρ' ὁμῖν διατρίβοντα, προστετηκότα ὡς φασίν. Ὀλαὶς ταῖς λατινικαῖς ὑπολήψεσι τοῦτον δὲ καὶ προβεβλήσθαι Πάφου Ἐπίσκοπον παρὰ τῆς ἱεραγίας σου τῶν χειρῶν ἐπιθέσεως. Ἐπόθουν οὖν μαθεῖν ὅποιον ἔργως τὸν ἄνδρα, ὑγιαίνοντα τοῖς ἡμετέροις ὀρθοῖς δόγμασιν ἢ οὐ; Καὶ εἰ οὕτως, ὅπως αὐτὸν μετήλθατε, μετεθήκατε πρὸς τὸ ἡμέτερον ἀπὸ τοῦ λατινικοῦ φρόνημα (τοῦτο γὰρ μᾶλλον ἐμαυτὸν πειθῶ) ἢ μόνοις ψιλοῖς λόγοις καὶ ταῖς καθ' ὑπόκρισιν ὑποσχέσεσιν αὐτὸν κεχειροτονήκατε; Εἰσὶ γὰρ πολλοί, ὡς ἀκριβῶς οἶδαμεν, ὧν καὶ ὁ Χίτος Λιγαριδῆς, ὃς οὕτως ἐξηπάτησε τὸν πρὸ ἡμῶν Παῖσιον· αὐτοὶ φημί δὴ ἐπὶ τοιαύταις κεχρωσμέναις ὑποσχέσεσι δεχόμενοι παρὰ τῶν Ἀνατολικῶν τὰς χειροτονίας, εἶτα αὐτὸ ταῦτ' εἰσὶ δ' καὶ πρότερον, τινὲς δὲ καὶ πρὸς τὴν Ρώμην ἐπανακάμπτους, ἐν αὐτῇ διατρίβοντες, σκοπὸν δῆθεν θέμενοι, ὡς τὴν τοῦ Πάπα Σύνοδον ὑπὸ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς ἀποδείξουσι πληρομένην· ὁ δὲ καὶ τὸ δοκεῖν ἀσμένως δέχεται καὶ σιτηρεσίαις τιμᾶ, ὃ καὶ σκοπιμώτερον αὐτοῖς τέλος ἐστίν. Ἐπιποθῶ τοίνυν μαθεῖν παρὰ τῆς μακαρίας σου φωνῆς ἀκριβέστερον τὰ περὶ τούτου» ². Ὁ Κοσμᾶς περὶ τοῦ ὁποῦ ἐγράψεν ὁ Νεκτάριος καὶ περὶ τοῦ ὁποῦ θὰ ἴδωμεν περαιτέρω εἶναι ὁ Κοσμᾶς Μαυρουδῆς, ὁ δὲ Παῖσιος Λιγαριδῆς εἶναι ὁ γνωστὸς ἀρχιεπίσκοπος Γάζης, ὁ ἐν Ρωσσίᾳ πολυτροπῶς ἐργασθεὶς καὶ ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικῶν αὐτοῖς

1. Παρὰ E. Legrand, ἐνθ' ἀνωτέρω. Ὁ Νεκτάριος γράφων πρὸς αὐτὸν κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1675 παριστᾷ πρόσφατον τὴν ἐκλογὴν τοῦ Ἰλαρίωνος, τῷ δὲ 1678 γράφων ὁ Ricaut, ὡς περαιτέρω θὰ ἴδωμεν, λέγει ὅτι ὁ Ἰλαρίων ἐξελέγη πρὸ τετραετίας. Ὡστε τοῦ Ἰλαρίωνος ἡ ἐκλογὴ ἐγένετο ἐν τέλει τοῦ 1674 ἢ ἐν ἀρχῇ τοῦ 1675. Τὸ πρῶτον φαίνεται πιθανώτερον, διότι ὁ Νεκτάριος ἐν Σινᾷ εὐρισκόμενος ἀργὰ ἠδύνατο νὰ λάβῃ εἰδησιν περὶ τῆς ἐκλογῆς τοῦ Ἰλαρίωνος.

2. M. Γεδεών, Νεκταρίου Ἱεροσολύμων ἐπιστολαί, σ. 18. 21.

ζητήμασι ζωηρότατα ἀναμιχθείς ¹. Καὶ δὲν γνωρίζομεν μὲν τι ἀπήντησεν ὁ Ἰλαρίων, ἐκ τῆς ἀνωτέρω δ' ἐπιστολῆς καταφαίνεται ὅτι ὁ Νεκτάριος ἦτο πεπεισμένος περὶ τῶν ὀρθοδόξων προσημάτων τοῦ νέου Ἀρχιεπισκόπου Κύπρου, ἐκ τῆς μετ' αὐτοῦ πολυμήνου ἀναστροφῆς ταῦτα γνωρίσας.

Ἄλλὰ παρουσιάζοντό τινες κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, τρόφιμοι, τὸ πλεῖστον, τῆς Σχολῆς τοῦ ἁγ. Ἀθανασίου Ρώμης Κύπριοι καὶ ἄλλοι Ἕλληνες, οἵτινες ἤ ἐπολιτεύοντο, ὡς ὑποδεικνύει ὁ Νεκτάριος, ἢ εἰργάζοντο ὑπὲρ τῆς λατινικῆς Ἐκκλησίας. Τοιοῦτοι Κύπριοι ὑπῆρξαν ὁ Ἀθανάσιος Ρήτωρ, ὁ προσποιηθεὶς τὸν ὀρθόδοξον καὶ ἀπογομνῶσας τὰς Βιβλιοθήκας τοῦ ἁγίου Ὄρους Ἄθω τῶν πολυτίμων αὐτῶν χειρογράφων καὶ ἀποκομίσας αὐτὰ εἰς τὴν Δύσιν ², ὁ Γεώργιος Βουστρώνιος (†1661) καὶ ὁ Νεόφυτος Ροδινός. Ὁ Βουστρώνιος ἐκ Κυπρίων γονέων γεννηθεὶς ἐν Ἑνετίᾳ τῇ 1585 μετὰ τὰς ἐν Ρώμῃ σπουδὰς αὐτοῦ τῇ 1610 κατετάχθη εἰς τὸ τάγμα τῶν Ἰησουϊτῶν, ἐχρημάτισε καθηγητῆς τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς θεολογίας καὶ ἐπὶ 30 περίπου ἔτη πνευματικὸς τῶν ἐλλήνων οὐνιτῶν. Ὁ Νεόφυτος Ροδινός, συντάσων τότε τὸ «Περὶ ἡρώων, στρατηγῶν, φιλοσόφων, ἁγίων καὶ ἄλλων ὀνομαστῶν ἀνθρώπων, ἔπου εὐλόγησαι ἀπὸ τὸ νησιν τῆς Κύπρου», «ἐσημείωτε περὶ τοῦ Βουστρωνίου «Γεώργιος Βουστρώνιος ἀπὸ τὴν Λευκοσίαν, Πρεσβύτερος ἀπὸ τὴν συντροφίαν τῶν πατέρων τῶν Ἰησουϊτῶν, τρόφιμος τοῦ ἐν Ρώμῃ σπουδαστηρίου, διδάσκαλος εἰς τὴν φιλοσοφίαν καὶ εἰς τὴν θεολογίαν εἶναι ἐξαγορευτῆς τῶν Γραικῶν εἰς τὸν περιβλεπτον καὶ ἀληθινὰ ἀσύγκριτον ναὸν τοῦ ἁγίου Πέτρου. Ἔχει ἀδελφὸν σοφὸν ἀνθρωπον, οὐκ εὐκαταφρόνητον εἰς ἀρετὴν, Ματθαῖο, τὸ ὄνομά του» ³. Ὁ Βουστρώνιος διεκρίθη καὶ ὡς χρονογράφος, συντάξας «Διήγησιν κρόνικας Κύπρου ἀρχεόντας ἀπὸ τὴν ἔχρονίαν αὐνοστ' Χριστοῦ» ⁴. Ὁ δὲ Νεόφυτος Ροδινός, υἱὸς τοῦ Σολομώντος Ροδινοῦ, γεννηθεὶς ἐν Κύπρῳ, ἐχρημάτισε μὲν μαθητῆς Μαξίμου Μαργουνίου καὶ τοῦ Λεοντίου Εὐστρατίου, συνεπλήρωσε δὲ τὰς σπου

1. **Χρυσοστόμου Παλαδοπούλου**, ἀρχιμ. Οἱ Πατριάρχαι Ἱεροσολύμων ὡς πνευματικοὶ χειραγωγοὶ τῆς Ρωσίας κατὰ τὸν 15. αἰῶνα, Ἐν Ἱεροσολύμοις 1907, σ. 88 ἔξ.

2. E. I. e g r a n d, ἐνθ' ἀν. III, 423-5. **Δοσιθέου** Ἱεροσολύμων, Περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις πατριαρχευσάντων, σ. 1173. **Α.** **Υψηλάντου**, Τὰ μετὰ τὴν ἄλωσιν, σ. 166. Ἐκθεσις τῆς Κριτικῆς Ἐπιτροπείας τοῦ Α'. Φιλολογικοῦ διαγωνισμοῦ τῆς Α. Μ. τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κύπρου κτλ. σ. 127 ἔξ.

3. **Νεοφύτου Ροδινοῦ**, Περὶ ἡρώων κτλ. σ. 149.

4. **Κ. Σάθα**, Μεσ. Βιβλιοθήκη Β, 413-513. Νεοελληνικὴ Φιλολογία, σ. 267-8. **Ἄνδρ. Δημητρακοπούλου**, ἐνθ' ἀν. σ. 42-43. Ἐκθεσις τῆς Κριτικῆς Ἐπιτροπείας τοῦ Α' Φιλολογικοῦ Διαγωνισμοῦ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κύπρου κτλ. σ. 164 ἔξ.

δάς αὐτοῦ ἐν Ρώμῃ καὶ ἐν τῇ Πανεπιστημίῳ τῆς Σαλαμάνγκας τῆς Ἰσπανίας, ἐνθα καὶ τὴν ἑλληνικὴν ἐδίδαξε. Ἰπὸ τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας ἀπεστάλη ὡς διδάσκαλος καὶ ἱεροκήρυξ εἰς Πολωνίαν καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἣν περιώδευσε, μετὰ φανατισμοῦ κηρύττων τὴν διδασκαλίαν τῆς λατινικῆς Ἐκκλησίας. Πολλοὺς ὑποστάς διωγμοὺς συνελήφθη ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ ἐπωλήθη ὡς δούλος, τῇ ἐπεμψάσει δὲ τῆς ἐνετικῆς. Ἀρχῆς ἀπελευθερωθεὶς μετέβη εἰς Ἰταλίαν καὶ διωρίσθη ἐφημέριος ἐν Νεαπόλει, ἐνθα καὶ τὴν ἑλληνικὴν ἐφ' ἱκανὸν ἐδίδαξεν. Ἄλλ' ἀπεστάλη πάλιν ὑπὸ τῆς βρωμαϊκῆς προπαγάνδας, ἐργασθεὶς ἰδίως ἐν Ἡπειρῷ ἐπὶ ὀκταετίαν, ποικιλαχῶς πάλιν ταλαιπωρηθεὶς καὶ καταδιωχθεὶς. Λόγῳ καὶ ἔργῳ ἀγωνιζόμενος ὑπὲρ τῆς λατινικῆς Ἐκκλησίας τῷ 1648 ἐκ Νιβίτσης τῆς Χειμάρρας ἔγραψε μακρὰν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν πρεσβύτερον καὶ ρεφενδάριον Παραμυθίας Ἰωάννην, ὅστις, ἀκούων τὸν Ροδινὸν πολλὰ ἀπὸ μέρους τοῦ Πάπα ὑποσχόμενον ἂν οἱ Ἕλληνες ὑπετάσσοντο εἰς αὐτόν, ἀπηύθυνεν εἰς τὸν Ροδινὸν καὶ τὸ ἐξῆς ἐρώτημα «Ποῦ εἶναι ὁ μακαριώτατος Πάπας, ὅπου λέγεται ποιμενάρχης καὶ τοῦ Πέτρου διάδοχος, τοῦ ὁποίου ὡς καὶ τοῦ Πέτρου εἶπεν ὁ Χριστὸς «ποιμαίνει τὰ πρόβατά μου», πῶς δὲν τὰ ζητᾷ; ποῦ εἶνε ἡ ἀγάπη; μὴ καὶ αὐτός, ὡς οἱ πολλοί, ποιμαίνει τοῦ λόγου του καὶ δὲν τοῦ μέλει διὰ τὰ πρόβατα;» Ἀποκρινόμενος ὁ Ροδινὸς ζητεῖ νὰ παραστήσῃ αἰτίαν πασῶν τῶν συμφορῶν τοῦ ἑλληνικοῦ Γένους τὴν ἀπειθειαν αὐτοῦ πρὸς τὸν Πάπαν τῆς Ρώμης, ἐκφράζει δὲ τὴν πεποίθησιν ὅτι ἡ σωτηρία τοῦ Γένους ἐξαρτᾶται μόνον ἐκ τῆς ὑποταγῆς ὑπὸ τὸν Πάπαν «καὶ ὄχι ἀπὸ χρησμοὺς καὶ ἀνωφέλειαίς προφητείας, καθὼς τινες ὀνειρεύονται»¹. Ὁ Νεόφυτος Ροδινὸς ὑπῆρξε πολυγραφώτατος, ἐκτὸς τῶν πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ παπισμοῦ συγγραφῶν μεταφράσας ἐκ τοῦ λατινικοῦ ἢ συγγραφῶν γρῆσιμα συγγράμματα, ἐτελεύτησε δὲ τὸν βίον τῷ 1669 ἐν Ρώμῃ πλήρης ἡμερῶν².

Ὁ Νεόφυτος Ροδινὸς ἦτο κεκηρυγμένος λατινόφωνος, μὴ παραλείπων μὲν ἐν ταῖς συγγραφαῖς αὐτοῦ νὰ ὀνομάζῃ ἑαυτὸν Κύπριον, ἀλλὰ μὴ ἐργασθεὶς ἐν Κύπρῳ. Καίτοι δὲ ἕτεροι διαπρεπεῖς Κύπριοι κληρικοί,

1. Ἀπόκρισις εἰς τὴν ἐπιστολὴν Ἰωάννου πρεσβυτέρου καὶ ρεφενδαρίου τῆς ἐκκλησίας Παραμυθίας εἰς τὴν Παλαιὰν Ἡπειρὸν, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ αὐτὸς εὐλαβεστάτος Ἰωάννης παραπονᾶται διὰ τὸν Ρώμης ἀρχιερεῖα ὅτι ὡς ἄρκος ποιμένας καὶ ὡς διάδοχος τοῦ Πέτρου, δὲν ζητᾷ τὰ πρόβατα, τοὔτέστιν ἐκείνους ὅπου ζοῦσιν εἰς τὸ ρητὸν τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, Romae 1656. Παρὰ **Κ. Σάθα**, Τουρκοκρατουμένη Ἑλλάς, σ. 432-438.

2. **Κ. Σάθα**, Νεοελληνικὴ φιλολογία, σ. 266-7. Περὶ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Ροδινοῦ ὁβλ. Ἐκθεσιν τῆς Κριτικῆς Ἐπιτροπείας τοῦ Α'. Φιλολογικοῦ Διαγωνισμοῦ τῆς Α. Μ. τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κύπρου, σ. 153 ἔξ. Μετὰ φανατισμοῦ ὑπὲρ τῆς λατινικῆς Ἐκκλησίας εἰργάσθη ὁ ἔξ ἴσου πρὸς αὐτὸν πολυγραφώτατος Κύπριος Ἀλοΐζιος Ἀνδρούτσης, Αὐτόθι, σ. 170 ἔξ.

ἔξω τῆς νήσου ἐπίσης ἐργαζόμενοι, ἦσαν ἐνθερμοὶ πρόμαχοι τῆς ὀρθο-
 δοξίας, ὡς ὁ Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Ἰωαννίκιος (1645-1657), οὗχ'
 ἦτιον, κατὰ τοὺς φόβους τοῦ Πατριάρχου Νεκταρίου ἐν τῇ πρὸς τὸν
 Ἰαρίωνα Κιτάλαν ἐπιστολῇ, κατέλαβε τῷ ὄντι ἐπ' αὐτοῦ ἐπισκοπικὴν
 ἔδραν ἐν Κύπρῳ ἕτερος τρέφιμος τῆς ἐν Ρώμῃ Σχολῆς τοῦ ἁγίου Ἀθα-
 νασίου, ὁ Κοσμάς Μαυρουδῆς¹. Οὗτος ἦτο υἱὸς Κυπρίας μητρὸς καὶ
 πατρὸς Θεσσαλονικέως τοῦ Δημητρίου Μαυρουδῆ γεννηθεὶς ἐν Τύνιδι
 τῆς Βαρβαρίας (15 Ἰουνίου 1643), ἣν ὁ ἴδιος ἐταύτιζε πρὸς τὴν «Καρ-
 θαγένην». Ἐκπαιδευθεὶς ἐν Ρώμῃ μετέβη εἰς Ἱερουσόλυμα, εἶτα δὲ εἰς
 Τύνιδα, ὅπου ἐχρημάτισεν Ἐπιτρόπος τοῦ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας
 Παΐσιου (1657-77), ἄγνωστον δὲ ποῦ καὶ πότε ἐχειροτονήθη. Τὸν τί-
 τλον τοῦ Ἐπιτρόπου τοῦ Πατριάρχου ἔφερε καὶ εἰς Γαλλίαν μεταβάς
 μετὰ τοῦ ἐν Τύνιδι Προξένου τῆς Γαλλίας Ἰακώβου de Moline, δι'
 οὗ κατώρθωσε νὰ σχετισθῇ καὶ μετὰ τοῦ Βασιλέως τῆς Γαλλίας Λουδο-
 βίκου ιδ'. (1643-1715). Παρ' αὐτοῦ δὲ λαβὼν προστατευτικὰ γράμματα
 περιώδευσε διαφόρους τόπους, ἐπειδὴ δὲ ἡ μήτηρ του μετέβη ἐκ Τύνι-
 δος εἰς Κύπρον, ἐπεσκέφθη καὶ ὁ ἴδιος τὴν νήσον περὶ τὸ 1675. Ἀλλὰ
 χηρευσάσης τῆς Μητροπόλεως Κιτίου, τῇ συνδρομῇ τοῦ ἐν Λάρνακι
 Γάλλου Προξένου Βαλτάσαρ Sauvan, ἐξελέγη μητροπολίτης Κιτίου,
 ὡς «γνήσιον καὶ ὀρθόδοξον τέκνον τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας» καὶ φί-
 λος τοῦ «ἐνδόξου γένους τῶν Φραγκῶν». Ἔσπευσε δὲ ὁ Κοσμάς ν' ἀναγ-
 γεῖλη τὴν ἐκλογὴν αὐτοῦ εἰς τὸν Βασιλέα τῆς Γαλλίας, δι' ἐπιστολῆς
 ἀπὸ 25 Δεκεμβρίου 1675, ἐν ἣ διηγεῖται καὶ τὰ καθ' ἑαυτόν. Φαίνε-
 ται ὁμοῦς ὅτι διὰ ξένης προστασίας ἐκλεγεῖς μητροπολίτης Κιτίου δὲν
 ἠδυνήθη νὰ παραμείνῃ ἐπὶ πολὺ ἐν τῷ ἀξιώματι τούτῳ, διότι κατὰ τὸ
 1676 ἐξελέγη νέος μητροπολίτης Κιτίου, ὁ Βαρνάβας. Τοῦτο ἐξάγομεν
 ἐκ τῆς συνοδικῆς πράξεως τῆς ἐκλογῆς τοῦ μητροπολίτου Πάφου Νεκτα-
 ρίου, ἧς συμμετέσχον ὁ πρῶν Ἀρχιεπίσκοπος Νικήφορος, ὁ Κυρηνεὶας
 Λεόντιος ὁ Κιτίου Βαρνάβας καὶ ὁ πρῶν Πάφου Λεόντιος². Ἡ ἐκλογὴ
 αὕτη ἐγένετο τῇ 25 Δεκεμβρίου 1676, ἐπομένως ὁ Κοσμάς Μαυρουδῆς
 ἐν διαρκείᾳ τοῦ ἔτους τούτου εἶχεν ἀπομακρυνθῆ ἐκ τῆς Μητροπόλεως
 Κιτίου. Καίτοι δὲ διάφορα ἐφεξῆς κατέλαβεν ἀξιώματα δὲν ἔπαυσε τι-
 τλοφορούμενος «Μητροπολίτης Κιτιαίων». Ἐνῆστε μόνον παρουσιάζετο
 ὡς «πρῶν» Κιτίου. Οὕτω λ. χ. ὁ ἐν Σμύρνῃ Πρόξενος χρηματίσας καὶ
 περιγράφας τὴν κατάστασιν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς Ἄγγλος
 Ricaut ἐσημείωσεν ὅτι ἐγνώρισε τὸν «πρῶν Κιτίου» Κοσμᾶν καὶ
 ἔλαβε διαφόρους πληροφορίας περὶ τῆς Κύπρου. Ὁ Κοσμάς περιελθὼν

1. Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου, ἀρχιμ. Ἐκ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστο-
 ρίας Κύπρου, σ. 63-76.

2. Κ. Δελικάνη, ἐνθ' ἄν. σ. 662.

διαφόρους τόπους κατήνησεν εἰς τὴν Ἀρχιεπισκοπὴν Ἀχρίδος κατὰ τὸ 1682, ὅτε διωρίσθη ἡγούμενος τῆς πρὸς τὸ Ἐλεῦσαν Μονῆς τοῦ ἀγ. Ἰωάννου Βλαδιμήρου. Ἐν κώδιξι τῆς Μονῆς ἀπαντᾷ ἡ ὑπογραφή τοῦ «Κιτιαίων Μητροπολίτου Κοσμᾶ» (26 Δεκεμβρίου 1690). Γενόμενος δ' ἐπίτροπος τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀχρίδος ὑπεγράφετο «Ἐπίτροπος Ἀχρίδων καὶ Κιτιαίων πόλεως τῆς Κύπρου Μητροπολίτης Κοσμᾶ». Περὶ τὸ 1694 μετετέθη εἰς τὴν Μητρόπολιν Δυρραχίου, ἐν ἐπιστολῇ δὲ πρὸς τὸν Πατριάρχην Ἱεροσολύμων Δοσίθεον (†1707) ἀπὸ 1 Δεκεμβρίου 1695 ὑπογράφεται «Κοσμᾶς ὁ ποτὲ Κιτιαίων τῆς Κύπρου, ὁ ἐκ Καρθαγένης, νῦν δὲ Μητροπολίτης Δυρραχίου καὶ Δαλματῶν, ὁ ποτὲ Ἀγιοταφίτης». Εἰργάσθη δέ, ὡς ἐσημείωσαν οἱ σύγχρονοι αὐτοῦ ἐπωφελέστατα καὶ ἀπέθανεν ἐν Δυρραχίῳ τῇ 15 Ἰανουαρίου 1702.

Ὁ Κοσμᾶς Μαυρουδῆς, ὡς εἶδομεν, δὲν ἠδυνήθη νὰ παραμείνῃ ἐπὶ πολὺ ἐν Κύπρῳ ὡς μητροπολίτης Κιτίου, ἐσφαλμένος δ' ἐπληροφόρηθη ὁ πρῶν Πατριάρχης Ἱεροσολύμων Νεκτᾶριος ὅτι ὁ Κοσμᾶς εἶχεν ἐκλεγεί μητροπολίτης Πάφου. Τοιοῦτος ἦτο τότε ὁ Λεόντιος, ἀλλ' ἐπειδὴ φαίνεται ἡ μητρόπολις Πάφου κατεσχρύνετο ὑπὸ χρεῶν παρητήθη ὁ Λεόντιος, διωρίσθη δὲ πρόεδρος τῆς μητροπόλεως Πάφου Μελέτιος τις. Καὶ οὗτος ὅμως παρητήθη, ὅθεν ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἰλαρίων Κιγάλας τῇ 28 Δεκεμβρίου 1676 συνεκάλεσεν ἐν τῷ ἐν Λευκωσίᾳ ναῷ τῆς Φανερωμένης Σύνοδον, ἣς συμμετέσχον ὁ πρῶν Ἀρχιεπίσκοπος Νικηφόρος, ὁ πρῶν Πάφου Λεόντιος, ὁ Κυρηναῖος Λεόντιος καὶ ὁ Ἀμαθούντος καὶ Νεμεσοῦ Βαρνάβας πρὸς ἐκλογὴν Ἐπισκόπου Πάφου. Ὡς τοιοῦτος προτιμήθη ὁ Νεκτᾶριος, ὅστις πρὸ τούτου ἐπὶ δέκα καὶ ὀκτὼ ἔτη προέστη τῆς ἐν Σίφνῳ Κοινοδιακῆς Μονῆς τῆς Παναγίας «τῆς Βρύσεως» εἰτα δὲ προσελθὼν εἰς τὰς τάξεις τῆς Ἀγιοταφίτικῆς Ἀδελφότητος τῶν Ἱεροσολύμων παρεπιδήμει ἐν Κύπρῳ πιθανῶς ὡς ἡγούμενος τῆς Μονῆς τοῦ ἀγίου Χρυσοστόμου. Ὁ Νεκτᾶριος ἀπέστειρε τὴν ἐκλογὴν ἀλλ' ὁ Ἀρχιεπίσκοπος, θέλων νὰ κρατήσῃ αὐτὸν ἐν τῇ Ἱεραρχίᾳ τῆς Ἐκκλησίας Κύπρου, ἀπεφάσισε μετὰ τῆς Συνόδου νὰ χειροτονήσῃ αὐτὸν Ἐπίσκοπον Τριμυθοῦντος καὶ ν' ἀναθέσῃ αὐτῷ τὴν διοίκησιν τῆς Μητροπόλεως Πάφου. Οὕτως ἐχειροτονήθη ὁ Νεκτᾶριος «Τριμυθοῦντος μὲν Ἐπίσκοπος Πρόεδρος δὲ τῆς Μητροπόλεως Πάφου». Ἐπιλοδώρησε δ' αὐτῷ ὁ Ἀρχιεπίσκοπος σάκκον φορεῖν ἀντὶ φελωνίου κατὰ τὰς ἱεράς τελετὰς «ἐγκόλπια τε δύο καὶ μίτραν καὶ τὰ λοιπὰ πάντα τοῖς ὀρθοδόξοις Ἀρχιερεῦσιν εἰθισμένα, πλὴν τῆς ὑποκλαπίσεως λάθρα ματαίας τοῦ βασιλικοῦ σκήπτρου καταχρήσεως», ὅπερ ἦτο πρὸ νόμιμον μόνου τοῦ Ἀρχιεπισκόπου. Ταῦτα πάντα μετὰ τῶν λοιπῶν ἀρχιερατικῶν καθηκόντων τοῦ Νεκταρίου λεπτομερῶς ἀνέγραψεν ὁ Ἀρχιεπίσκοπος ἐν τῷ σχετικῷ τῆς ἐκλογῆς ἐγγράφῳ¹.

1. Καλ. Δελιμάνη, ἐνθ' ἀν. Β, 662—665.

Ἄποια δὲ τις ἦτο ἡ κατάστασις τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην πληροφοροῦμεθα ἐκ τοῦ ἐν Σμύρνῃ Ἀγγλου Προξένου Ρίσαυτ, λαβόντος πληροφορίας παρὰ τοῦ Κοσμά Μαυροῦδῆ, ὡς εἶπομεν ἤδη. Ἐπὶ ἐντοκρατίας λέγει οὗτος ἡ Ἐκκλησία Κύπρου εἶχε 32 Ἐπισκοπὰς νῦν δ' ἔχει μόνον τρεῖς, τὰ πάνδεινα δὲ πάσχει ὁ λαὸς τῆς Κύπρου ὑπὸ τὴν τουρκικὴν διοίκησιν. Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος ἐδρεύει ἐν Λευκσίᾳ καὶ ἔχει τὰς προσόδους αὐτοῦ ἐκ τῆς Ἀμμοχώστου, Καρπασίας καὶ Ταμασοῦ. Ἐπισκόπους ἔχει τὸν Πάφου καὶ Ἀρσινόης, Κιτίου καὶ Ἀμαθοῦντος, Κυρηνείας καὶ Σολίας. Ταύτην δὲ τὴν πόλιν, τοὺς Σόλους, ὁ Ρίσαυτ ὑπολαμβάνει ὡς τὴν ἀρχαίαν Σαλαμίνα. Πρὸ τῆς τουρκοκρατίας, λέγει, ἡ Κύπρος εἶχε 14,000 χωρία ἀλλὰ τὰ πλεῖστα τούτων κατεστράφησαν κατὰ τὴν τουρκικὴν κατάκτησιν. Λοιμὸς ἐπισκῆψας κατὰ τὸ 1624 συνεπλήρωσε τῆς καταστροφῆς τὸ ἔργον. Μόλις νῦν ἀριθμοῦνται 700 χωρία, οὐδέποτε δὲ θὰ ζυνηθῇ ἡ Κύπρος ν' ἀνορθωθῇ. Ὁ νῦν κατέχων τὸν ἀρχιεπισκοπικὸν θρόνον ὀνομάζεται Ἰαρίων Κιγάλας, ἐκλεγείς πρὸ τετραετίας. Εἶνε πεπαιδευμένος, γινώσκων ἰδίως τὰς γλώσσας ἑλληνικὴν καὶ λατινικὴν. Πενιχρὰς ἔχει τὰς προσόδους, δις τοῦ ἔτους ἐπισκεπτόμενος τὴν ἐπαρχίαν αὐτοῦ καὶ εἰσπράττων εἰδὸς τι ἐλευθέρας δεκάτης, σίτον, οἶνον, ἔλαιον καὶ καρπούς. Ὀλίγα τινὰ ἀποδίδουσιν αὐτῷ καὶ τὰ Μοναστήρια ἐτησίως, ἕκαστος δὲ ἱερεὺς δίδει ἐτησίως ἐν δουκάτον. Πάντα ταῦτα εἶναι ἐλάχιστα ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς δαπάνας τοῦ Ἀρχιεπισκόπου. Κατὰ τὴν ἐγκατάστασιν αὐτοῦ πληρώνει εἰς τὸν τοῦρκον πασᾶν τῆς νήσου 500 δουκάτα, καὶ κατὰ τριμηνίαν 160 δουκάτα, ὡσαύτως πληρώνονται ὑπ' αὐτοῦ καὶ οἱ Γενίτσαροι, οἱ χρησιμεύοντες ὡς σωματοφύλακες αὐτοῦ, 20 ἕως 25 δουκάτα κατὰ τριμηνίαν. Αἱ ἐτήσια δαπάναι τοῦ Ἀρχιεπισκόπου ἀνέρχονται εἰς 25,000 δουκάτα. Ὅταν μεταβαίνει εἰς Κύπρον νέος Καδῆς ἀπαιτεῖ χρήματα ἢ διάφορα εἶδη, δὲν εἶνε δὲ δυνατόν νὰ μὴ ἰκανοποιηθῇ. Διὰ τοῦ μέσου τούτου κατώρθωσεν ἡ Ἐκκλησία αὕτη νὰ ἐξακολουθῇ ὑφισταμένη ἄνευ διακοπῆς, ἀλλὰ καὶ ἕνεκα τούτου καθ' ἑκάστην ἡμέραν βυθίζεται εἰς τὴν ἀθλιότητα. Ὁ Ἐπίσκοπος Πάφου, ὅστις νῦν ὀνομάζεται Λεόντιος, ἔχει ὑπὸ τὴν ἑαυτοῦ δικαιοδοσίαν τὴν πόλιν τῆς Ἀρσινόης καὶ εἰσπράττει τὰ εἰσοδήματα αὐτοῦ καθ' ἓν τρόπον καὶ ὁ Ἀρχιεπίσκοπος. Ἡ Πάφος ἦτο πάντοτε περίφημος λιμὴν, καὶ τοιοῦτος εἶνε σήμερον. Ἐξάγεται δι' αὐτοῦ σημαντικὴ ποσότης βάμβακος, μετάξης καὶ ἄλλων ἐμπορευμάτων. Ἄλλ' ἡ τυραννία καὶ ἡ φιλαργυρία τῶν τοῦρκων συνετέλεσαν ὥστε ἡ πόλις αὕτη ν' ἀποθῇ δυστυχῆς καὶ ὀλίγους νὰ ἔχη κατοίκους. Ἡ δευτέρα ἐπαρχία ἣτις ἐξαρτάται ἐκ τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Κύπρου εἶνε ἡ τοῦ Κιτίου κοινῶς Κίτι, εἰς ἣν ὑπάγονται ἡ Λεμεσός, τὸ Κιλάνιον, ἡ Ἀμαθοῦς καὶ ἄλλη τις πόλις καλουμένη Κουρίον, ἣτις ἄλλοτε ἦτο ἰδιαιτέρα Ἐπισκοπή. Πρὸ τινῶν ἐτῶν

Κοσμάς τις ἦτο Ἐπίσκοπος Κυπρίου. Ἦτο πεπαιδευμένος καὶ μεμρωμένος, ἐγεννήθη ἐν Τύνισι ἐκ πατρὸς Θεσσαλονικέως καὶ μητρὸς Κυπρίας. Παρ' αὐτοῦ ἔμαθον ὅτι ἐξέθηκα. Τελευταία Ἐπαρχία εἶνε ἡ τῆς Κυρηνείας, ἣτις διοικεῖται ὡς καὶ αἱ λοιπαὶ Ἐπισκοπαί. Νῦν Ἐπίσκοπος αὐτῆς διατελεῖ ὁ Λαυρέντιος. Ἐγνώρισα ἔν τινι Μοναστηρίῳ, ἔχοντι 200 μοναχοῦς, ἓνα ἀπανδοχεῖα 109 ἐτῶν, ὅστις ὑπῆρχε κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κύπρου ὑπὸ τῶν τούρκων· αὐτός εἶδε τὸ αἷμα ποταμηδὸν βέον εἰς τὰς ὁδοὺς. Οἱ τούρκοι ἐφρόνεον πάντας τοὺς συλλαμβανόμενους, ἀλλ' αὐτὸς ἐσώθη ὑπὸ τῆς μητρὸς του, ἣτις συναντήσασα στρατιώτην ξιφήρη ἔπεσεν ἐπὶ τοῦ σώματος τοῦ δωδεκαετοῦς υἱοῦ της καὶ ἰκέτευσε κλαίουσα τὸν τούρκον νὰ φεισθῇ αὐτοῦ. Ὁ τούρκος συγκινηθεὶς ἐφείσθη αὐτοῦ. Εἰς ἔνδειξιν τῆς εὐγνωμοσύνης αὐτοῦ πρὸς τὸν Θεὸν ἐγένετο μοναχός. Δὲν ἐνεθυμεῖτο ἂν ποτε ἔφαγε κρέας. Ὁ πατὴρ αὐτοῦ εἶχε τελευτήσῃ οὐδομηκονταῦτης, ἀλλ' ὁ πάππος του ἐν ἡλικίᾳ 158 ἐτῶν¹.

Ταύτας τὰς σπουδαιοτάτας παρέχει ὁ Ricant πληροφορίας. Δὲν φαίνεται ἀκριβῆς ἡ χρονολογία τῆς ἡλικίας τοῦ Κυπρίου μοναχοῦ, ἀλλ' αἱ λοιπαὶ πληροφορίαι συμβιδάζονται καὶ πρὸς τὰ πρόσωπα καὶ πρὸς τὰ πράγματα, διαφωτίζουσαι τὴν ἱστορίαν τῆς Κύπρου κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς τουρκικῆς τυραννίης καὶ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας.

Προκειμένου δὲ περὶ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἰλαρίωνος Κιγάλα οὗτος δὲν ἔμεινεν ἐπὶ πολὺ ἐπὶ τοῦ Ἀρχιεπισκοπικοῦ θρόνου. Κατὰ τὰς πληροφορίας τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ Βουβούλιου ὁ Ἰλαρίων, Ἀρχιεπίσκοπος γενόμενος, δυσηρέστησε καὶ τοὺς ὀρθοδόξους καὶ τοὺς λατίνους. Οἱ μὲν λατῖνοι θεώρουν αὐτὸν σχισματικόν, οἱ δὲ ὀρθόδοξοι ὑπώπτεον αὐτὸν ὡς λατινόφρονα. Ὁ ἀρχιμανδρίτης Κυπριανὸς ἐν τῇ ἱστορίᾳ αὐτοῦ μνημονεύει ἐπιστολῆς τινος τοῦ Κλήρου τῆς Λευκοσίας πρὸς τὸν Πατριάρχην ΚΠ. ἐναντίον τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἰλαρίωνος². Δαπάναις δὲ τῆς λατινικῆς προπαγάνδας ἀνοικοδομήσας ὁ Ἰλαρίων τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Βαρνάβα, ἐπηύξησε τὰ καθ' ἑαυτοῦ ὑποψίας. Οἱ καλῶς γνωρίσαντες αὐτὸν Βουβούλιος καὶ Ἀλθάνης βεβαίως οὖν ὅτι ὁ Ἰλαρίων ἔμεινε μέχρι τέλους πιστὸς τῷ παπισμῷ, βέβαιον ὅμως εἶναι ὅτι ἀδιαλείπτως ἐκυμαίνετο μεταξὺ τῆς ὀρθοδοξίας καὶ τῆς λατινικῆς διδασκαλίας³. Εἴτε ἕνεκα τῶν καθ' ἑαυτοῦ ὑποψιῶν εἴτε ἕνεκα ἄλλων λόγων ὁ Ἰλαρίων Κιγάλας τῷ 1679, μετὰ πενταετῆ μόλις ἀρχιερατείαν, ἠναγκάσθη

1. Ricant, Histoire de l'etat présent de l'Eglise grecque et de l'Eglise armenienne, trad. de l'angloise par Rosemont, Mildellourg 1692 σ. 100-104. 208. 217.

2. Κυπριανοῦ, Ἱστορία, σ. 362.

3. Παρ' Ε. Legrand, ἐνθ' ἀνωτέρω.

νά υποβάλλῃ παραίτησιν ἀπὸ τοῦ ἀρχιεπισκοπικοῦ ἀξιώματος καὶ ν' ἀπέλθῃ ἐκ τῆς Κύπρου. Μεταθὰς δὲ εἰς ΚΠολιν πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Δημήτριον, ἰατρὸν ὄντα καὶ παθόντα ἐν λοιμικῆς νόσου, ἔπαθε καὶ αὐτός, περιποιοῦμενος τὸν ἀδελφὸν ἐξ αὐτῆς, καὶ τῷ 1682 ἐτελεύτησε τὸν βίον, μὴ προφθάσας νὰ συμπληρώσῃ τὴν ἣν τότε συνέγραφε πραγματείαν «Περὶ τῆς τοῦ Πάσχα ἀπλανοῦς ἑορτῆς»¹. Οὐχ ἦττον κατέλιπε πλείστα συγγράμματα, μαρτυροῦντα τὴν πολυμαθειαν καὶ φιλοπονίαν αὐτοῦ².

Διεκρίνοντο δὲ περὶ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην καὶ ἕτεροι λόγιοι Κύπριοι, ὧν διαπρεπέστερος ἦτο ὁ Μάρκος Πορφυρόπουλος, ὅστις γεννηθεὶς περὶ τὰ μέσα τοῦ 15. αἰῶνος ἐδίδαξεν ἐπὶ μακρὸν ἐν τῇ ἑλληνικῇ Σχολῇ Βουκουρεστίου, ἣν καὶ διηύθυνε³. Κατὰ τὸν Δημήτριον Πρακοπίου ὁ Μάρκος ἦτο «ἀνὴρ εἰδήμων, ἱκανὸς τῆς ἑλληνικῆς διαλέκτου, πεπαιδευμένος τὴν τε θύραθεν καὶ τὴν καθ' ἡμᾶς παιδείαν»⁴. Ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ΚΠόλεως ἐτιμήθη διὰ τοῦ ὄφρικίου τοῦ πρωτοοστιαρίου⁵. Τῇ 8 Μαρτίου 1708 συνυπέγραψε τὰ ἔγγραφα τῆς γενναίας δωρεᾶς τοῦ Γεωργίου Καστριώτου ὑπὲρ τῆς ἐν Καστορίᾳ Σχολῆς⁶. Ὑπήρξε δὲ καὶ συγγραφεὺς δοκιμώτατος, συγγράψας, πρὸς τοῖς ἄλλοις, εἰς κοινὴν διάλεκτον ἑρμηνείαν τῶν Ἰπποκράτους ἀφορισμῶν⁷. Ὁ Μάρκος συνεδέετο στενωῶς μετὰ τοῦ Πατριάρχου Ἱεροσολύμων Χρυσάνθου, πρὸς ὃν ἔγραψε πολλάς, ἀνεκδότους σωζομένας ἐπιστολάς⁸, ἀλλὰ περιτλήθη εἰς ρῆξιν πρὸς τὸν

1. Δουιδέου, Περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις πατριαρχευσάντων, σ. 1189.

2. Μελετίου, Ἐκκλησ. Ἱστορία, Γ, 473. E. Legrand, ἐνθ' ἄν. 321 ἐξ. Κ. Σάθα, Νεοελλ. φιλολογία, σ. 300. Ἄνδρ. Δημητρακοπούλου, Προσθήκαι καὶ διορθώσεις, σ. 46-47. Φιλ. Γεωργίου, ἐνθ' ἄν. σ. 28 ἐξ. Ἐκθεσις τῆς Κριτικῆς Επιτροπείας τοῦ Ἀ'. Φιλολογικοῦ Διαγωνισμοῦ τῆς Α. Μ. τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κύπρου, σ. 46-48.

3. Παρανίκα, ἐνθ' ἄν. σ. 164. Κ. Σάθα, Νεοελληνικὴ φιλολογία, σ. 597. Θεοδ. Ἀθανασίου, Περὶ τῶν ἑλληνικῶν Σχολῶν ἐν Ρουμανίᾳ (1644-182), Ἐν Ἀθήναις 1898, σ. 71.

4. Κ. Σάθα, Μεσ. Βιβλιοθήκη Γ, 491.

5. Ἐν τῷ προλόγῳ τῆς Ἐρμηνείας καὶ Ἀκολουθίας εἰς ἐγκαίνια ναοῦ, τῆς ἐκδοθείσης ὑπὸ τοῦ πρώην Σοφίας Ἀὔξεντιῶν, ἐν Βουκουρεστίῳ τῷ 1703 λέγεται ὅτι ἀνεθεωρήθη αὕτη ὑπὸ τοῦ «ἑλλογιμωτάτου κυροῦ Μάρκου τοῦ Κυπρίου, καὶ πρωτοοστιαρίου τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλῃς Ἐκκλησίας τοῦ τέως ἐν τῇ κατὰ Βουκουρέστιον Ἀκαδημίᾳ σχολαρχοῦντος».

6. E. Legrand, Recueil des documents, σ. 84. 88.

7. Σοφ. Οἰκονόμου, Περὶ Μάρκου τοῦ Κυπρίου καὶ τῆς ὑπ' αὐτοῦ συγγραφείσης εἰς κοινὴν διάλεκτον ἑρμηνείας τῶν Ἰπποκράτους ἀφορισμῶν διατριβή, ἐν ἣ καὶ μία λέξις πρὸς τὸν Φαλμεράυρον, Ἀθήνησι 1843.

8. Κ. Σάθα, Μεσ. Βιβλιοθήκη Γ, 591.

Πατριάρχην Ἀλεξανδρείας Γεράσιμον 6'. Παλλαδᾶν (1688-1710), διότι θελήσας, ὅπως νὰ ἐκδώσῃ συγγράμματα τινὰ παρέδωκεν αὐτὰ εἰς τὸν ἡγεμόνα Βλαχίας Κωνσταντῖνον Μπραχκοβάνον (1668-1714) ζητήσαντα τὴν κρίσιν τοῦ Μάρκου. Οὗτος ὁμως συνέστησε νὰ μὴ ἐκδοθῶσιν, ἕνεκα σφαλιμάτων τινῶν, ἐγγιζόντων τὸ δόγμα τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ Μάρκος ἀπέθανε πρὸ τοῦ 1710 πιθανῶς¹. Ἐκτὸς δὲ πλείστων ἄλλων Κυπρίων κληρικῶν τῆς Ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων ἀναφέρεται καὶ τις Χρῦσανθος Ἱεροδιάκονος Κύπριος (1719) διατελῶν πιθανῶς ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῆς Ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας².

Οὕτω δὲ καὶ κατὰ τὸν 15^{ον} αἰῶνα ἱκανοὶ λόγιοι καὶ κληρικοὶ Κύπριοι ἀνεδείχθησαν καὶ ἐν Κύπρῳ καὶ ἀλλαγῶ, τιμήσαντες τὸ ὄνομα τῆς πατρίδος αὐτῶν καὶ τῆς Ἐκκλησίας Κύπρου. Αὕτη διήνησε τὸν αἰῶνα ἐκεῖνον ἐν μέσῳ ἀνωμαλιῶν κληροδοτηθειῶν ὑπὸ τοῦ προηγούμενου αἰῶνος. Οἱ διαπρεπεῖς Πατριάρχαι Ἀλεξανδρείας Μελέτιος Πηγᾶς καὶ Κύριλλος Λούκαρις ἐπεμβάντες, τῇ προσκλήσει τῶν Κυπρίων, εἰρήνευσαν, κατὰ τὸ δυνατόν, τὴν Ἐκκλησίαν αὐτῆς, ἀπέκρουσαν δὲ ἀπόπειραν τοῦ Πατριάρχου Ἀντιοχείας πρὸς καθυπόταξιν τῆς Ἐκκλησίας Κύπρου. Τὸ Πατριαρχεῖον ΚΠόλεως ἐπίσης κληθὲν καθώρισε τὰς σχέσεις τῶν Ἐπισκόπων τῆς Κύπρου πρὸς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον. Συμμετέγουσα δὲ ἡ Ἐκκλησία Κύπρου καὶ τῶν γενικῶν ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων συνεκρότησε Σύνοδον ἐν Λευκασίᾳ, ἧς τὰς ἐργασίας διηύθυνεν ὁ Ἰαρίων Κιγᾶλας, διακριθεὶς καὶ ὡς Ἀρχιεπίσκοπος καὶ ὡς συγγραφεύς, παρὰ τινὰς διακυμάνσεις αὐτοῦ περὶ τὸ δόγμα, ἕνεκα τῆς μορφώσεως αὐτοῦ ἐν Ρώμῃ. Πλείστοι δὲ Κύπριοι μορφούμενοι ἐκεῖ, εἰργάσθησαν μᾶλλον ὡς κληρικοὶ τῆς λατινικῆς Ἐκκλησίας, ἐν αὐτοῖς δὲ διεκρίθη ὁ Νεόφυτος Ροδινός. Ἄλλ' ἕτεροι Κύπριοι καὶ κληρικοὶ καὶ λαϊκοὶ εἰργάζοντο ὡς διδάσκαλοι ἐν ταῖς ἀρξαμέναις τότε νὰ ἰδρύνωνται ἑλληνικαῖς Σχολαῖς. Κατὰ τὸν ἑφεξῆς αἰῶνα ἡ ἑλληνικὴ παιδεία ἔμελλε νὰ εὕρῃ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Κύπρῳ γενναίαν ὑποστήριξιν.

1. Ὁ Καισάρης Δαπόντε, Ἱστορικὸς Κατάλογος, παρὰ Κ. Σάδα, ἐνθ' ἄν. Γ, 192, λέγει. ὅτι ὁ Μάρκος ἀπέθανεν «ἀπὸ φάγουσαν», διότι ὁ Ἀλεξανδρεὺς ἕνεκα τοῦ ἀνοιτέρω ἐπεισοδίου τὸν κατηράσθη εἰπὼν «Κύριε, εἰ μὲν καὶ εἶπεν ὁ Μάρκος ἀλήθειαν συγχωρημένος εἶη, εἰ δὲ μὴ, φάγουσα νὰ φάγῃ τὸ στόμα του»!

2. Σωφρονίου Εὐστρατιάδου, ἐνθ' ἄν. σ. 167.